

Štokavsko, kajkavsko i čakavsko narječje u dječjem vrtiću

Adembegović, Elizabeta

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:778294>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2020-10-31**



Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)



Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

ELIZABETA ADEMBEGOVIĆ

Štokavsko, kajkavsko i čakavsko narječje u
dječjem vrtiću

Završni rad

Pula, 2016.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

ELIZABETA ADEMBEGOVIĆ

Štokavsko, kajkavsko i čakavsko narječje u dječjem vrtiću

Završni rad

JMBAG, OIB: 0303040017, 80407586306, izvanredni student
Studijskismjer: Predškolski odgoj

Predmet: Govorno izražavanje

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Fonetika, kroatistika, lingvistika

Mentorica: Irena Mikulaco, prof. pred.

Pula, lipanj 2016.



IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine



IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu
Jurja Dobrile
u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.
Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

Sadržaj	
Uvod	2
Razvoj govora kod djece	3
Hrvatski jezik i narječja.....	7
Temeljne odrednice dijalektologije	8
Geneza narječja hrvatskog jezika	9
Dijalektologija hrvatskog jezika.....	12
Čakavsko narječje	15
Povijesni razvoj	16
Prostorna rasprostranjenost čakavskog narječja.....	17
Temeljne karakteristike čakavskog narječja	20
Štokavsko narječje.....	24
Povijesni razvoj	25
Prostorna rasprostranjenost štokavskog narječja.....	26
Temeljne karakteristike štokavskog narječja	28
Kajkavsko narječje	32
Povijesni razvoj	34
Prostorna rasprostranjenost kajkavskog narječja	35
Temeljne karakteristike kajkavskog narječja	37
Istraživanje utjecaja štokavskog, kajkavskog i čakavskog narječja na razvoj dječjeg govora.	39
Tablični prikaz analize rezultata dobivenih istraživanjem.....	47
Zaključak istraživanja	48
Zaključak rada	49
Sažetak	51
Summary	51
Literatura	52
Popis slika	54

Uvod

Osnovni i najdominantniji oblik komunikacije u svakoj kulturi je govor. Osim toga, on je i prvi apstraktni oblik komunikacije koji se razvio kod čovjeka nakon gestikularne komunikacije. Visoki stupanj razvoja govora dovodi do oblikovanja jezika što dovodi do naše slike svijeta koju poznajemo, a to je postojanje različitih jezika koji se manje ili više razlikuju, ovisno o geografskoj blizini i udaljenosti i ostalim parametrima. Nije stoga ni neobično razmišljati o jeziku, a prije toga samom govoru, kao plodnom području za razna istraživanja. U slučaju pedagogije, područje govora plodno je za istraživanje iz razloga što pokazuje razinu razvoja socijalnih vještina djeteta. U ovom radu nastojala sam dati općeniti pregled hrvatskoga jezika te njegova grananja na narječja te na razvoj govora kod djece općenito. Građu za poglavlje Razvoj govora kod djece istražila sam u literaturi: *Oduzeto djetinjstvo* (Pehar-Zvačko), *Preduvjeti govorne komunikacije* (Guberina), *Utjecaj okoline na razvoj govora u djece* (Blaži), i pokušala objasniti na koji način dijete uči govoriti i na koji način se razvija djetetov govor. Cilj ovog rada bio je istražiti razvojnu razinu govora djece u sva tri narječja hrvatskog jezika kako bi se uvidjelo utječu li narječja te mjesni govori u kojemu dijete živi na razvoj njegovog govora općenito.

Poglavlje o hrvatskom jeziku, njegovoj povijesti i narječjima istražila sam u sljedećoj literaturi: *Standardni jezik: teorija, usporedbe, geneza, povijest, suvremena zbilja* (Brozović), *O dijalektologiji kao jezikoslovnoj disciplini*, također autor Brozović, *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja* (Lisac), *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje* (Lisac), *Tri dijalekta triju narječja kao najizrazitiji primjeri migracija u hrvatskome jeziku* (Lisac) *Čakavština kao jezik pismenosti i književnosti od srednjeg vijeka do danas* (Lisac), *Kajkavsko narječje* (Lončarić). O povijesti hrvatskoga jezika pokušala sam spomenuti ono najbitnije, također dotakla sam se narječja te o njima nešto više rekla, gdje su smještene, prepoznatljive riječi koje opisuju narječje, povijest samih narječja, koja su se više koristila koja manje, koja su narječja imala glavnu ulogu, te što su narječja danas u hrvatskom jeziku i koliko se koriste.

Na kraju teorijskoga dijela rada nalazi se pilot istraživanje koje sam izradila u vrtićima triju različitih govornih područja gdje sam kroz aktivnost pokušala utvrditi kolika su

odstupanja djece od standardnoga hrvatskoga jezika te kako narjeđe utječe na sam razvoj govora kod djece predškolske dobi. Istraživanje je osmišljeno tako da se kroz aktivnost i anketu za odgojitelje dobije što bolji uvid u dječji govor, također će se koristiti formular za vrijeme aktivnosti u koji će se bilježiti greške u izgovoru. Na kraju istraživanja, prikupila sam podatke, obradila i prikazala tablično u postotcima. U zaključku sam navela osnovna zapažanja iz svakog poglavlja s posebnim osvrtom na istraživanje.

Razvoj govora kod djece

Osnovne jezične djelatnosti su slušanje i govorenje te se stoga usvajanje materinskog jezika odvija upravo slijedom tih dviju djelatnosti. Jezik se kod djece spontano usvaja od samoga početka djetetovog života, pri čemu usvajanje jezika nije potrebno posebno poučavati. Usvajanje se odvija na konkretnim primjerima i situacijama u kojima se dijete nalazi tijekom svojega ranog razvoja.

Razvoj govora predstavlja jedan od temeljnih elemenata razvoja djeteta uopće, posebice u ranoj dobi, s obzirom na činjenicu kako je upotreba apstraktnih zvukova, odnosno govor i dalje dominantni oblik komunikacije među ljudima. Slijedom toga, govor ima golemi značaj u svakodnevnom životu, odgoju, obrazovanju te kasnije u profesionalnom djelovanju. Kako bi se od najranijih dana govor uspješno i ispravno razvijao, odnosno kako bi dijete govorom kvalitetno ovladalo, moraju biti ispunjeni neki osnovni biološki, sociološki i psihološki uvjeti (npr. dobro zdravlje, uredno razvijeni govorni organi, uredan sluh, uredan intelektualni razvoj, potpuna, tj. funkcionalna i pedagoški stimulativna obitelj te sredina bogata mnoštvom raznolikih, između ostalog i govorno-jezičnih poticaja...).

Razvoj govora te slijedom toga razvoj sposobnosti za razvoj komunikacijskih vještina od velikog je značaja za psihičko sazrijevanje djeteta. Zahvaljujući razvoju govora razvija se i dijete kao socijalno, intelektualno, emocionalno i društveno biće. Razvojem govora sve se jasnije izražavaju dječje emocije i njegov intelektualni napredak. Komunikacija predstavlja složen i trajan proces koji pored verbalnih ima mnogo i neverbalnih komponenti koje spadaju u domenu tzv. ekspresija (izraz lica,

grimase, mimika, uzdisanje, plač), koje su značajne za analizu kada proučavamo komunikaciju kod djece predškolske dobi. Među istraživačima zastupljeno je stajalište kontinuiranog razvoja govora, prema kojem govorni razvoj izrasta iz ranije neverbalne komunikacije. U početku se govor pojavljuje sasvim spontano da bi kasnije sve više bio plod vježbanja pod utjecajem okoline. Govor je u izravnoj vezi s akcijom, dijete spoznaje svijet oko sebe djelujući na njega. Naučnici potvrđuju nezamjenjivu ulogu govora u razvoju djeteta i dječjeg mozga od najranijih dana (Pehar-Zvačko 2000:41).

U spajanju uvjeta za rađanje govora s biološkom egzistencijom bića čovjeka, fenomenologija govora pokazuje da je on posljedica mnogih faktora koji će biti prisutni u daljem razvoju govora kod djeteta i u komunikaciji govorom odrasla čovjeka. U tom daljnjem razvoju govora faktori koji su rađali govor s jedne strane i dalje su prisutni, a s druge strane govor će utjecati na razvoj i bogaćenje tih istih faktora koji su rađali govor. Tako će govor uz afektivnost razvijati mentalni razvoj djeteta; pomoćat će mu da mozak pomalo stvara apstraktne pojmove i da shvati apstraktne odnose. Pomoćat će i razvoju mašte, tom demijurgu svakog stvaralačkog akta, počevši od stvaranja u dječjim igrama i ograničenim umjetničkim intuicijama do kasnijih potencijalnih snažnih umjetničkih stvaranja (Guberina 1991:64).

Najintenzivniji razvoj govora i jezika obuhvaća prve tri godine života i odvija se po predvidivim fazama. Dijete prolazi faze od prvog krika, glasanja, do voljnog sudjelovanja u razgovoru u kojem izražava svoje misli, osjećaje, stavove i potrebe. Predgovorno razdoblje počinje rođenjem i traje do 9. mjeseca života djeteta. Nakon njega, slijedi govorno razdoblje koje obilježava pojava prve riječi sa značenjem od 9. do 15. mjeseca, pa razdoblje pojave prvih rečenica od 18. do 24. mjeseca, te razdoblje naglog širenja rječnika i usvajanja gramatičnosti od 24. do 36. mjeseca. U prvim mjesecima života svakog djeteta iznimno su važni govorno-jezični poticaji. Odmah nakon rođenja dijete se vokalno sporazumijeva s okolinom. Plač je prvo vokalno izražavanje neugodnih osjećaja djeteta čije značenje najbolje razumije majka kojoj ono poručuje da je gladno, žedno, uznemireno, da ga nešto boli ili mu smeta. Na taj način dijete obavještava majku o svojim stanjima, potrebama te već u najranijoj fazi komunicira s njom. Igrajući se svojim govornim organima, ono počinje

stvarati mnoštvo različitih glasova. Ta vokalna igra slična je kod svih beba, bez obzira na jezično okruženje i u toj se dobi ne razlikuje čujuće od gluhog djeteta. Nakon 6. mjeseca dijete urednog sluha počinje namjerno i osmišljeno proizvoditi glasove materinskog jezika (dok kod slušno oštećene djece ovakva produkcija glasova izostaje) (Banjan-Baketić 2010).

Danas prevladava mišljenje kako je usvajanje materinskog jezika, odnosno govora, kompromis između bioloških preduvjeta za usvajanje govora i međudjelovanja s okolinom. To međudjelovanje uključuje mijenjanje izraza lica i geste, uzimanje i oslobađanje daha, intonaciju i ritam govora, kontinuitet govora te prirodne pauze u govoru. Čitavo to vrijeme majka prati aktivnosti svog djeteta, razinu njegove pažnje, tempo i trajanje njihove interakcije i kvalitetu odgovora koji ona dobiva od djeteta. Ta povratna informacija koju ona dobiva od djeteta vrlo je bitna, a iskazuje se djetetovim izrazom lica, osjećajem užitka, njegovim vokalnim verbalnim i neverbalnim odgovorima, spremnošću uzimanja ponuđenog i njegovom vlastitom inicijativom u komunikaciji (Blaži 1994:161).

Putem procesa slušanja glasova iz okoline dijete počinje učiti glasove i njihovo značenje. Najprije razlikuje glasove prema emocionalnoj podlozi glasova te ih svrstava u ugodne i neugodne, poznate i nepoznate zvukove i glasove pa slijedom svojeg prepoznavanja glasova reagira na iste. Daljnjim razvojem djeteta i daljnjim usvajanjem glasova i njihovoj izloženosti povećava se sposobnost razlikovanja i razumijevanja glasova te dijete započinje s imitacijom glasova, slogova te izgovaranja prvih riječi. Vrlo brzo dijete će naučiti kako određene riječi odnosno glasovi predstavljaju objekte, akcije i mišljenja. Rječnik brzo raste i usvajaju se jezična pravila: sintaksa, morfologija, pragmatika. Temeljna baza na kojoj se temelji daljnje učenje i razumijevanje materinskog jezika usvojena je u dobi s tri godine. Time je usvojen određeni fond riječi, a dijete može kombinirati riječi u rečenice prema sintaktičnim i morfološkim pravilima. Pravi izgovor svih glasova trebao bi biti u potpunosti usvojen do pet i pol godina.

O usvajanju materinskoga jezika postoje brojne teorije, no nijedna zasad nije potpuno prihvaćena. Stručnjaci se slažu da su za njegovo usvajanje nužni urođena sposobnost jezičnoga učenja, izloženost jezičnome uzoru u izravnome

sporazumijevanju i djetetov spoznajni razvoj (Jelaska et al. 2005:41). Djeca podjednako usvajaju materinski jezik bez obzira kakva su ona kao pojedinci i kakvi su njihovi jezici. Dijete usvaja jezik u svakodnevnom, prirodnom okruženju te ukoliko jedan od roditelja govori nekim dijalektom i dijete će usvojiti u svojem razvoju jezika dijalekt. Zanimljivo je stoga što se uslijed različitosti dijalekata hrvatskog jezika ponekada usvajanje jezika može promatrati kao proces dvojezičnog učenja, primjerice ukoliko je jedan roditelj iz kajkavskog, a drugi iz čakavskog narječja. Razlike u govoru oca i majke te bliže rodbine mogu utjecati na razvoj govora kod djeteta te intenzitet razvoja govora.

Na razvoj govora i brzinu razvoja govora utječu i razni drugi faktori koji proizlaze iz djetetovih okolnosti i obilježja (Jelaska et al. 2005:43):

- djetetova spola (djevojčice često brže progovaraju nego dječaci),
- broja djece u obitelji (s braćom i sestrama može se imati više jezičnog iskustva),
- redoslijeda djece u obitelji (često prvo dijete brže progovara nego drugo),
- odnosa roditelja i drugih prema djetetu (koliko se djetetom bave, kako mu se obraćaju, itd.),
- jezičnoga uzora (to može biti otac, majka, ujak, dadilja, stariji brat itd.),
- vrste obiteljskog života (u obitelji, u ustanovi, čuva li tko dijete, pohađa li vrtić itd.),
- jezične okoline (je li to jednojezična ili višejezična okolina),
- društvenoga položaja roditelja (jesu li prihvaćeni u okolini, jesu li obrazovani itd.)

Sadržaj govora do četvrte godine, uglavnom, je vezan za neposrednu situaciju. Tek poslije govor postaje razumljiv sam po sebi i bez obzira na neposrednu situaciju (Babić 1996).

Hrvatski jezik i narječja

Hrvatski narodni jezik smatra se govornim jezikom Hrvata te je vrlo srodan danas prepoznatim govornim jezicima Bosne i Hercegovine, bosanskom te crnogorskom i srpskom jeziku. Svi ti jezici imaju zajedničko ishodište u staroslavenskom jeziku, a tijekom stoljeća razvili su se kao samostalni jezici. Današnji govorni hrvatski jezik se sastoji od ukupno tri narječja koja su također nastala povijesnom genezom, a koja su raspoređena prema geografskom položaju. Standardni odnosno književni hrvatski jezik nije samo štokavština koja čini temelj standardnog jezika, već je nastao umjetnom kolizijom narječja u devetnaestom stoljeću. Ipak, ukupnost hrvatskog jezika čine sva tri narječja zajedno, odnosno govorni narodni hrvatski jezik predstavlja suodnos sva tri hrvatska narječja i mogućnost komunikacije među njima, što ga čini specifičnim i jedinstvenim te neovisnim o svim drugim bliskim jezicima sličnog ili istog porijekla.

Kada se govori o narječjima i dijalektima treba imati također na umu kako dijalekti i narječja predstavljaju važan segment kulturne baštine i tradicije određenog kraja koji je posljednjih godina prilično ugrožen sve izraženijom globalizacijom. Kako to primjećuje Joško Božanić (2009: 174), vrijeme globalizacije dramatično je ugrozilo dijalekte i organske idiome u većoj mjeri nego što se to ikad dogodilo u povijesti. S druge strane, probudila se i potreba da se ti govori i dijalekti zabilježe i tako sačuvaju. Probudila se svijest o kulturnoj vrijednosti zavičajnog jezika, njegove stilističke vrijednosti i bogatstvu njegova leksika. Izgleda da jezik mora najprije umrijeti da bi se pojavila svijest o njegovu kulturnom značenju za narod čiji je taj jezik najznačajniji izraz njegova identiteta (Božanić 2009:174). Prema tome, dok dijalekti i govori polako izumiru sa starim generacijama, javlja se sve jača potreba za znanstvenim i kulturnim proučavanjem i očuvanjem tih govora kako bi se barem na znanstvenom području zadržali za buduće generacije.

Temeljne odrednice dijalektologije

Podjelom različitih govora unutar jezika bavi se znanost koja se naziva dijalektologija. Ova je znanost, kako to navodi Iva Lukežić (1998: 12), u neodvojivoj vezi s poviješću jezika, bavi se istraživanjem, opisivanjem, tumačenjem, klasificiranjem i rangiranjem jezičnih razlikovnosti među apstraktnim i konkretnim podsustavima istoga jezika. Ona je jezikoslovna grana koja podjednako korespondira s jezičnim ishodištem i s njegovim kontinuantama, s dijakronijskom okomicom i sa sinkronijskom horizontalom. Ona je sa svojim repertorijem istojezičnih razlikovnosti i posebnosti u stalnome dijalogu s istojezičnom općenitosti i s jednoznačnosti unutar istoga jezika. Ističući razlikovnosti unutar istoga jezika, pridonosi boljem razumijevanju istosti njegovih sastavnica (Lukežić 1998:12).

Brozović definira dijalektologiju kao dio genetske lingvistike te time izravno povezuje dijalektiku i prirodno kretanje stanovništva, pri čemu naglašava kako se dijalektologija mora razvijati dedukcijom, odnosno mora se proučavati od konkretnog mjesnoga govora prema sve višim apstraktnim idiomima, od kojih je najviša apstrakcija sam jezik i jezični dijasustav. On također smatra kako se tu ne bi smjelo zaustaviti u ispitivanju jezika i jezičnih poveznica, već bi trebalo istraživanje nastaviti kroz druge znanosti za koje još ne postoji adekvatan naziv. Brozović ih neadekvatno, kako sam kaže, naziva komparativna gramatika, poredbena gramatika. Nedostatak takve nadjezične komparativne znanosti prema Brozoviću znači kako se slavenski jezici svrstavaju u slavensku granu, u kojoj imamo tri skupine: južnu, zapadnu i istočnu. Slavenska grana (ili malo ozbiljnije baltoslavenska grana jer nije previše ozbiljno dijeliti Balte od Slavena) zajedno s Germanima, s Italicima, s Keltima, s Arioidijcima, Irancima, itd. sačinjava indoeuropsku jezičnu porodicu koja se sastoji od raznih grana. To znači da genetska lingvistika ima dva stupnja ņ, jedan od mjesnoga govora do jezika dijasustava, drugi od jezika dijasustava do jezične porodice (Brozović 2004:3).

Ipak, Brozović naglašava i daleko dublju dimenziju dijalektologije, pri čemu navodi kako dijalektologija može biti pomoćna znanost i za etnologiju i sociologiju, za proučavanje kulture i civilizacije. Dijalektolog može u selu konstatirati da se ljudi danas zaista ne služe plugom. Ako je, pak, zaboravljena i sama riječ plug, on to mora

zapisati i za genetsku lingvistiku jer je plug najvjerojatnije već praslavenski germanizam, a svakako je zajednička riječ germansko-slavenska. Posve je drukčija situacija ako se već radi traktorom. To je činjenica koju genetska lingvistika ignorira, ali dijalektologija kao pomoćna znanost u proučavanju etnologije, bolje rečeno etnografije, mora registrirati i tu činjenicu. Etnografija se bavi lokalnim civilizacijama (Brozović 2004:8) Kada se sagledaju te dimenzije i značenja dijalektologije, postaje jasno kako je dijalektologija znanost koja u primjeru hrvatskog jezika mora biti u stalnom međuodnosu između jezične prošlosti i trenutne upotrebe raznih govora na različitim prostorima. S obzirom na brze promjene koje se događaju te sve manju upotrebu dijalekata i govora, moguće je očekivati kako će u sljedećih nekoliko desetljeća neki govori sasvim nestati.

Geneza narječja hrvatskog jezika

Razvoj hrvatskog jezika potrebno je promatrati usporedo s razvojem jezika na prostoru današnje Bosne i Hercegovine, što je prepoznao i hrvatski lingvist Dalibor Brozović koji stoga napominje kako promatramo li s genetsko-lingvističkoga gledišta hrvatski jezik jest okarakteriziran s dvije vrlo specifične i jedinstvene činjenice. Prije svega, dijalektika hrvatskog jezika (kojom prema današnjoj nacionalno-političkoj podjeli zapravo govore Hrvati i Bošnjaci-muslimani) sastoji se od tri narječja, odnosno tri skupine dijalekata: kajkavske, čakavske i štokavske (ranije nazivane zapadno-štokavske), a ta se narječja međusobno razlikuju osjetno više nego što je prosjek dijalektne diferencijacije u slavenskom svijetu (s time da su glavne izoglose iznimno stare). S druge strane, narječja koja obuhvaćaju hrvatske dijalekte tvore u slavističkom povijesno-poredbenom smislu jedan dijasustav zajedno sa skupinama dijalekata jezika koji govore Srbi i Crnogorci, odnosno jest sa štokavskim (povijesno diferenciranim kao istočnoštokavskim) i torlačkim narječjem. Taj se dijasustav posljednjih stotinjak godina, a posebice u razdoblju dvije Jugoslavije nazivao „srpskohrvatskim jezikom“, političkim pokušajem umjetnog stvaranja jednog naroda iz dva temeljem jezičnih i kulturnih sličnosti. Ipak, naziv srbo-hrvatski kao i sinonimi koji su ga pratili s današnje je perspektive kompromitiran razvojem povijesnih zbivanja pri čemu je upotrebljavan u političke svrhe i korišten za različite manipulacije kako bi se postigli politički i domaći ciljevi. Stoga se danas ne može upotrebljavati ni isključivo

u znanstvene svrhe bez negativnih konotacija, čak ni u slavističkim komparativističkim funkcijama za koje je potreban nekakav nomenklaturni naziv takva sadržaja (Brozović 1970).

Upravo se stoga sve više koriste pojmovi južnoslavenskog dijasustava kao što se i studiji nazivaju studijima južnoslavenskih jezika. Takvo nazivlje ima smisla u tome pogledu što obuhvaća i druge vrlo slične jezike, kao što su slovenski s čijim dijalektima graniče na zapadu te na istoku makedonski i bugarski. U svim ostalim kontekstima može se isključivo govoriti o hrvatskome jeziku (ili, naravno, o srpskome), osobito kada se radi o standardu te o trojednosti narječja hrvatskog jezika.

Dijalektika sve do početka šesnaestog stoljeća nije bila izravno uvjetovana jezičnom diferencijacijom te nije predstavljala važan segment standardnog hrvatskog jezika jer je tijekom srednjeg i novog vijeka hrvatskom pismenosti dominirao hrvatskocrkvenoslavenski jezik koji se ponajviše sastojao od čakavskih elemenata, no od druge polovice šesnaestog stoljeća pojavljuje se sve veći broj narodnih pisaca koji pišu na svojim dijalektima, pri čemu se pojavljuje i negativni utjecaj na općenito hrvatsku pismenost. Ovaj negativni učinak protezat će se kroz nekoliko stoljeća prije nego će se tek u devetnaestom stoljeću standardizirati tijekom hrvatskog narodnog preporoda jezik, čime se i odredilo tri temeljna narječja toga jezika.

Problem su također predstavljale kolizije između narječja. Ni specifično zajedništvo prvotnih pet narječja, tj. kajkavskoga, čakavskog, zapadnoštokavskog, istočnoštokavskog i torlačkoga, nije u starojezičnom razdoblju (znači do XII. stoljeća) nepovoljno utjecalo na kulturnojezični razvoj u Hrvatskoj. U prvom redu, tada su podudarnosti između zapadnoštokavskog narječja i kajkavskog i čakavskoga (kao i istočnoštokavskog i torlačkoga) bile barem tolike kolike i između dvaju štokavskih narječja starojezičnoga razdoblja, tako da je onda u načelu postojala mogućnost da se tri zapadna i dva istočna narječja odvoje u posebne dijasisteme, mogućnost kakva se u slavenskome svijetu znala ostvarivati i kasnije od toga doba. Osim toga, dodiri zapada i istoka bili su tada općenito slabi i sporadični. Dohvaćeno iz enciklopedija.hr. <http://ihj.hr/stranica/iz-povijesti-hrvatskoga-jezika/14/> (05.01.2016.)

Te su baštinjene zakonitosti, u čitavu hrvatskome jeziku i u njegovim dijelovima, usmjerile jezičnu evoluciju velikim dijelom istim, a dijelom različitim evolucijskim putovima, budući da su raznolike zakonitosti u djelovanju na jezičnu baštinu mogle imati različit smjer, opseg i intenzitet, u čemu su mogle posredovati različite inojezične i izvanjezične okolnosti. Stoga se kao rezultat dijakronijskih procesa u složenu organizmu suvremenoga hrvatskoga jezika na svim jezičnim razinama jasno i nedvosmisleno mogu izdvojiti slojevi jezičnih istosti i slojevi jezičnih razlikovnosti (Lukežić 1998:12).

Potrebno je stoga primijetiti i različitost geneze hrvatskog jezika koji se u svojem razvoju znatno razlikovao od geneze bilo kojeg jezika, čak i unutar slavenskih krugova. Posebice je originalna pojavnost i značaj hrvatskokrvenoslavenskoga jezika u ranoj povijesti hrvatskog književnog odnosno hrvatskog pisanog jezika, pri čemu se značajno razlikovala u odnosu na uloge crkenoslavenskog na slavenskom zapadu (zapadnoslavenski jezici i slovenski) kao i kod uloge crkenoslavenskog jezika na slavenskome istoku (istočnoslavenski jezici i bugarski, makedonski i srpski). Kod zapadnoslavenskih jezika crkenoslavenski utjecaj imao je daleko kraći rok trajanja te je uglavnom slabio i nestajao tijekom desetog stoljeća, dok se kod istočnoslavenskih jezika zadržao sve do devetnaestog stoljeća. Osim toga, hrvatski je jezik jedinstven i po tome što je to jedini europski jezik u kojem se tijekom njegove povijesti pojavljuju tri različita pisma u upotrebi: hrvatska (uglasta) glagoljica, zapadna (hrvatska, bosanska) ćirilica i latinica. To su samostalna pisma, a ne inačice istoga pisma kao što su fraktura i irsko pismo inačicama latinice, a građanska je ćirilica inačicom crkvene (Brozović 1970).

Utjecaj na razvoj i stvaranje hrvatskog jezika i narječja unutar hrvatskog jezika imale su i migracije. Pokazalo se kako je u hrvatskim govorima ipak znatan kontinuitet, veći no što se obično misli, ali da se seobena kretanja nikako ne mogu zanemariti. Možda idiomi mješavinskoga karaktera nisu uvijek privlačni za proučavanja, ali potrebno je istraživati i te i druge hrvatske govore, uvijek s nadom da se dijalektološka metodologija općenito može usavršiti upravo na materijalu naših govora na slavenskom jugu (Lisac 2010:151).

Dijalektologija hrvatskog jezika

Hrvatski jezik spada među najraznolikije jezike prema dijalektima koji su u upotrebi na području na kojem se taj jezik govori, a koji su nastali kroz stoljetna preklapanja, seobe i utjecaje jezika iz okoline hrvatskog jezičnog prostora. U hrvatskoj dijalektologiji dijalekti se klasificiraju prema srodnoj skupini dijalekata te se nazivaju narječjima. Podjela se nastavlja tako da se narječja granaju na dijalekte, a dijalekti na mjesne govore.

Hrvatski jezik sastoji se od tri narječja čija se diferencijacija temelji na upitnoj zamjenici koja je pretežno u upotrebi. Tako se u hrvatskom jeziku pojavljuje:

- čakavsko narječje (ča),
- kajkavsko narječje (kaj),
- štokavsko narječje (što).

Geografski raspored dijalekata hrvatskog jezika prikazan je na slici 1:

Slika 1: Zemljopisna distribucija hrvatskog jezika



Izvor: (Brozović 1970)

Ipak, treba uvažiti poklapanje određenih narječja i dijalekata koji se pojavljuju u hrvatskom jeziku uslijed migracija i raznih drugih povijesnih čimbenika pa stoga dijalekti kao sastavni dijelovi narječja ne moraju nužno biti više srodni drugim dijalektima istoga narječja na svim područjima. U hrvatskom se jeziku pojavljuju pojedini dijalekti i govori koji dolaze iz sastava različitih narječja i dijalekata te su

međusobno više slični ili srodniji nego većina drugih dijalekata ili govora unutar istoga narječja i dijalekta.

Budući da je rezultat različita razvojnoga puta ishodišnih zakonitosti, unutarjezična je razlikovnost slojevita i raznoznačna. Ona uključuje jezične činjenice koje su se na temelju istoga naslijeđa razvile samo u određenu podsustavu ranga narječja ili dijalekta, ili u određenu arealu, skupini organskih govora, pojedinoe organskome idiomu (Lukežić 1998:13). Brozović tako napominje kako se to može primijetiti na primjeru novoštokavskog ikavskog dijalekta i južnočakavskog dijalekta pri čemu su ova dva dijalekta daleko sličnija nego drugi dijalekti koji se pojavljuju unutar njima srodnih narječja. Drugi sličan primjer jest i dijalekt srednjočakavski te plješivičko-prigorski kajkavski dijalekt koji su međusobno vrlo slični, no pripadaju različitim narječjima. Postoji čitav niz sličnih slučajeva prije svega s područja južne Dalmacije, odnosno Dubrovačkog primorja, zatim prostora središnje Hrvatske, odnosno Banovine te zapadne Slavonije gdje se pojavljuju razni primjeri širih govora za koje je teško odrediti točno narječje uslijed velikog broja prijelaznih osobina i sličnosti među govorima koji bi trebali pripadati različitim narječjima. Ono što je ipak sigurno, radi se o hrvatskom dijalektnom lancu unutar južno slavenskog dijalektnog kontinuiteta (Brozović 1970).

Čakavsko narječje

Naziv potječe od upitne zamjeničke imenice ča, genitiv najčešće česa, koja se danas više ne govori na cijelom području čakavskog narječja: naime, na najistočnijim čakavskim otocima Korčuli i Lastovu, na čakavskom dijelu Pelješca i na mnogim odsjecima uskoga čakavskog obalnog pojasa govori se što (ili šta), a u Istri oko gornjeg toka Mirne i u dijelu čakavskog govora južno od Kupe kaj. No, iako je dobar dio čakavštine prihvatio te štokavske ili kajkavske samostalne zamjeničke oblike, u mnogim se takvim govorima i dalje upotrebljava čakavski oblik uz prijedloge (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=13143> preuzeto 10. siječnja 2016.).

Slika 2: Čakavsko narječje krajem dvadesetog stoljeća



Izvor: Dohvaćeno iz wikipedia.hr.

https://hr.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cakavsko_narje%C4%8Dje#/media/File:Croatia_Dialects_Cakavian.svg (10.01.2016.)

Povijesni razvoj

Povijesno gledano, čakavsko narječje kroz dugo razdoblje povijesti bilo je dominantno narječje hrvatskog jezika. Najraniji zapis hrvatske pismenosti, Bašćanska ploča, pisana je upravo čakavskim narječjem. Početak hrvatske književnosti uvelike se oslanja na čakavsko narječje koje se isprepliće sa hrvatskostaroslavenskim. Stoga se može govoriti o prisutnosti staroslavenskog, čakavskog i hibridnog pisanog jezika u hrvatskom srednjovjekovlju, uglavnom nastali ukrštanjem crkvenoslavenskoga jezika i organskih čakavskih idioma. Narodni hrvatski jezik pisane komunikacije tadašnjega vremena obično je čakavski, nerijetko čakavski s kajkavskim, rjeđe sa štokavskim infiltratima, a javljaju se i štokavski tekstovi, osobito na dubrovačkom području (Malić 2002).

Srednji vijek pokazuje pojavu čakavice kao osnovice hrvatskoga jezika, ali i tronarječnost u okviru koje se izgrađuje zajednički kulturni leksik i frazeologija. Takvu čakavsku temeljnost s upadicama kajkavskim i znatnim štokavskim udjelom poremetila je povijest. S osmanlijskim ratovima i onim što su oni donijeli čakavština je izgubila mogućnost da za sva vremena bude hrvatski standardni jezik, a naravno je da bi taj standardni jezik imao i ostalih (kajkavskih, štokavskih) hrvatskih narječnih osobina (Lisac 2014:32).

Prijelaz iz srednjeg vijeka u renesansu za prostor na kojem se govorilo čakavsko narječje bilo je tragično i pogubno, no za razvoj hrvatske književnosti na čakavskom jeziku to je nedvojbeno bilo zlatno doba: novi utjecaji renesanse koji su dolazili trgovačkim putovima iz Venecije i drugih talijanskih luka, koji su donosili danteistički i petrarkistički utjecaj, rađalo je značajan val stvaralaštva raspodijeljenog u dalmatinske gradove, pri čemu je pjesnički izražaj unatoč geografskoj podjeli isključivo na urbane sredine uz more stvorio jedinstven pjesnički izražaj koji je nadilazio okvire čakavskog narječja jer se protezao od čakavskog Zadra do štokavskoga Dubrovnika, neovisno o tome kako je dijalektno određen.

Dakako, tu je izvanredno važna velika Marulićeva osoba u Splitu, ali su bitni i drugi čakavci, Lucić, Hektorović, Pelegrinović i Benetović na Hvaru, Zoranić, Karnarutić i drugi u Zadru, pojedinci na Korčuli, u Trogiru, u Šibeniku i drugdje, kao i brojni Dubrovčani, među kojima je u Šiška Menčetića i Džora Držića bilo i dosta čakavizama i ikavizama, a u Marina Držića (koji također u dijelu opusa ima dosta čakavizama i ikavizama) dosegla je hrvatska književnost neslućene umjetničke vrijednosti. Veliki rezultati pisaca čakavaca ipak su pokazivali već u doba neospornih uspjeha kakva će biti budućnost (Lisac 2014:33).

Čak i unatoč prodoru Turaka koji je značajno među običnim građanstvom pomiješao dijalekte u primorju i zaleđu čime je čakavština izgubila svoju dominaciju, ona ostaje dominantni pravni i kulturni izričaj sve do devetnaestog stoljeća u hrvatskom jeziku. Isključivo iz političkih razloga Ljudevit Gaj odabire štokavsko narječje kao osnovu za hrvatsku gramatiku i standardni jezik, želeći time naglasiti duh ilirizma i panslavizma, kojim je nastojao kroz jezik potaknuti ujedinjenje zapadno-slavenskih naroda.

Stoga ne čudi kako se čakavsko stvaralaštvo pojavljuje kao dominantni izričaj sve do sredine devetnaestog stoljeća, pri čemu se s vremenom širi iz utvrđenih dalmatinskih gradova na cijelu regiju južne i zapadne Hrvatske. Pojavljuje se i kao oblik folklorne (usmene) književnosti, gdje ne nalazimo samo brojne čakavske zapise iz raznih krajeva, već i prave bisere hrvatske književnosti kao što su bugarštice u Petra Hektorovića i u Jurja Barakovića. Uvijek je, dakako, bilo i nebeletrističke pisane jezične prakse, npr. dosta pravnih čakavskih tekstova (Lisac 2014:34).

Prostorna rasprostranjenost čakavskog narječja

Izvorno područje na kojem se govori čakavsko narječje, kao što to slijedi iz povijesnog razvoja narječja i povijesnog značaja, bilo je znatno veće od današnjega. Čakavsko je područje obuhvaćalo Istru, hrvatsko primorje u zaleđu Rijeke i podvelebitski kraj, sve hrvatske otoke i Pelješac, područje koje uz male promjene obuhvaća i danas, no također je pokrivalo i značajno veće područje na kopnu pa je tako čakavsko-štokavska granica slijedila Unu od ušća ili blizine ušća do gornjeg toka

i nastavljala se bilom Dinare na gornji tok Cetine i onda tekla Cetinom do njezina ušća.

Izduženi oblik na kojem se pojavljuje čakavsko narječje već u povijesnom razdoblju uvjetovao je izrazitu diferencijaciju s izoglosama koje teku okomito na obalu, s time da pojedini sektori pokazuju drukčije stare odnose s dijalektima štokavskog i kajkavskog narječja i s dijalektima raznih slovenskih narječja. Stoga je razumljivo kako se glagolske opreke u čakavskom narječju očituju između sjeverozapada i jugoistoka, a malo je starih izoglosa koje bi tekle usporedo s obalom i odjeljivale ju od zaleđa i otokâ. U prošlosti su neke izoglose odjeljivale čakavske govore južno od kajkavske granice od ostale čakavštine, ali seobe i masovna iseljavanja poremetili su te odnose. Dohvaćeno iz enciklopedija.hr

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=13143> (10.01. 2016.)

Idiomima čakavskoga narječja govori se uglavnom u cjelini na hrvatskim otocima od Lastova i Korčule do Krka. Izuzetak su štokavski govori na Korčuli (Račišće), Hvaru (Sućuraj), Braču (Sumartin) i na Šolti (Maslinica). Čakavski je također hrvatski dio Istre, s izuzetkom štokavskoga mjesta Peroja. Dalmatinsko obalno područje od Privlake i Novigrada kod Zadra do Cetine većinom je čakavsko, no mnogi su govori štokavski: Nin, Zaton, Sveti Petar (nekad Krmčina), Pirovac, Šibenik i okolica, Seget i još neki. U Splitu danas dominiraju štokavci ikavci dok su nekad prevladavali čakavci. Zapadni Pelješac (Lovište, Kučište, Viganj, Orebić, Trpanj, Kuna, Pijavičino, Potomje) također možemo uvrstiti u čakavsko narječje, iako je u većini tih mjesta udio štokavizama vrlo znatan, a tako je i ponegdje drugdje, npr. na nekim otocima (npr. na juguotoka Paga), u mnogim obalnim dalmatinskim mjestima, u jugozapadnoj Istri, itd. (Lisac 2009:15).

U Lici održali su se čakavci u Otočcu i njegovoj okolici te u nekoliko mjesta u gospićkoj okolici. Čakavsko je uglavnom ogulinsko-dugoreško područje, nekoliko mjesta u Gorskom kotaru (npr. Brestova Draga i Vrbovsko), u Žumberku (Kalje, Žumberak, Jurkovo Selo). Čakavština se još čuva u nizu sela u Austriji (Gradišće), u nizu sela u Mađarskoj, u nekoliko sela u Slovačkoj (Hrvatski Grob, Novo Selo, Jandrof, Čunovo) te u Sloveniji (Starod i još neka mjesta iznad Opatije, nekoliko sela kod Kostanjevice, Tribuče u Beloj krajini). Niz govora ima čakavsko kajkavske

značajke (npr. Hrvatski Grob kod Bratislave, Klana kod Rijeke, mnogi govori u široj okolici Karlovca) pa je gdje gdje teško odlučiti u koje ih narječje svrstati, a ne čini se uputnim govoriti o posebnom, četvrtom čakavsko-kajkavskom narječju. Čakavce nalazimo i drugdje diljem svijeta, u novijoj dijaspori, dok su asimilaciji podlegli u mnogim krajevima, npr. u Italiji i Rumunjskoj, a u osjetnoj mjeri i drugdje, npr. u Austriji i Mađarskoj (Lisac 2009:15).

S obzirom na prostornu rasprostranjenost pojavljuju se i nazivi dijalekata unutar čakavskog narječja:

- buzetski (gornjomiranski)
- jugozapadni istarski (štakavski čakavski)
- sjevernočakavski (ekavski čakavski)
- srednjočakavski (ikavsko-ekavski čakavski)
- južnočakavski (ikavski čakavski)
- lastovski (jekavski čakavski)

Buzetski ili gornjomiranski dijalekt rasprostranjen je na području sjevera unutrašnjosti Istre. Temeljna osobitost vokabulara ovoga dijalekta jest *ě* kao poseban fonem *ę*. Smatra se rubnim dijalektom jer je zamijenio upitnu zamjenicu *ča* s kajkavskom inačicom, *kaj*.

Jugozapadni istarski ili štakavsko-čakavski dijalekt pokriva najveći dio južne i zapadne obale Istre, a prirodna granica ovoga dijalekta jest rijeka Mirna. Prema porijeklu, ovaj dijalekt jest migracijski ikavski dijalekt s utjecajem prijelaznoga štokavsko-čakavskog tipa s *ča* i sa skupinama štokavskog izričaja. Unutar ovoga dijalekta ulazi i vodički kraj u sjevernoj Istri. S obzirom kako je ova skupina čakavaca bila dugi niz godina u manjini u pretežito talijanskom govornom području, u govorima se mogu primijetiti razni talijanizmi.

Sjeveročakavskom ili ekavskočakavskom dijalektu pripadaju dijelovi istočne i sjeverne Istre, zatim područje hrvatskog primorja do Bakra i otoci Cres te sjeverni Lošinj. Naglasni tip *stârîstârçi*.

Srednjočakavski ili ikavsko-ekavski dijalekt pokriva područje od Kraljevice prema Senju i cijeli vinodolski kraj, zatim unutrašnjost Like i Pokupske te otoke Krk, južni dio otoka Lošinja pa sve do Ugljana i Dugog otoka. Naglasni tip stārīstārci, ali najzapadniji govori kao u ekavskom dijalektu.

Južnočakavski ili ikavskočakavski dijalekt izvorno se na kopnenom području pojavljuje na uskom i nepravilnom obalnom pojasu sjeverne Dalmacije od Novigrada do Cetine, a pripadaju mu i otoci od Pašmana do Korčule i Visa. Migracijski govori toga dijalekta nalaze se u sjeverozapadnoj i dijelu srednje Istre. Naglasni tip stārīstārci, ali najzapadniji govori kao u ikavsko-ekavskom dijalektu.

Lastovski ili jekavskočakavski dijalekt ograničen je danas samo na Lastovo. Starohrvatski ě i dalje je i u kratkim i u dugim slogovima, sa širokim zahvatom jotovanja.

Temeljne karakteristike čakavskog narječja

Određene karakteristike obilježavaju čakavsko narječje prema svojim osobitostima te su stoga i navedene kao temeljne karakteristike čakavskog narječja. Glavna karakteristika prema kojoj je narječje dobilo i ime jest upotreba „ča“ kao upitne zamjeničke riječi koja je kao takva prisutna u većini čakavskih govora. Međutim, unatoč tome što je „ča“ ono po čemu se ističe čakavština, kod određenog broja čakavaca „ča“ izostaje: neki imaju ea, ee, što, kaj itd

Jaka vokalnost, odnosno prijelaz ča u slabi položaj u vokal također je važna osobina čakavskog govora. Iako se pojavljuje i u drugim narječjima, u čakavskom je dominantno prisutna ova osobina.

Prijelaz ę u a pojavljuje se u čakavštini češće nego što je to slučaj u drugim narječjima, dok se stražnji nazal i samoglasno l daju u u većini govora, no i odstupanja (Q > o; Q > a; J > al; J > 01; J > el; J > o; čuvanje 1) su znatna. Isto tako je prisutan tronaglasni sustav (", A , -), uz mnoga i raznolika odstupanja u brojnim govorima kao osobina čakavskog narječja (Lisac 2009:17).

J kao refleks prsl. D', danas već uz prilično iznimki, dok se prsl. t' većinom čuva, no odstupanja su također prisutna i značajna. Žj kao refleks prsl. Zg', zg' uz stanovite iznimke, zatim odsutnost zvučnih parnjaka č i t' uz neznatna odstupanja, no d' nije sasvim rijedak (Lisac 2009:17).

Izuzev Istre, prisutan je također i oblik šćakavizama. Slično vrijedi i za osobine kao što je čuvanje čr-, uz dosta odstupanja kao i čuvanje x, uz značajne iznimke te pojednostavljivanje suglasničkih skupova, neredovito, ali vrlo karakteristično.

U čakavskom se narječju pojavljuju i adrijatizmi (-m > -n u nastavcima i u nepromjenjivim riječima; J > j; gubljenje zatvora kod č i e ispred zatvornih suglasnika; skraćivanje dugoga r), bolje ili slabije zastupljeni, kao i glasovne promjene poput, primjerice, promjene ž u r u primjerima morem, moreš itd. te upotreba okrnjenih infinitiva poput bit, dot' i slično (Lisac 2009:17).

Posebni oblici pomoćnoga glagola biti upotrebljavaju se za tvorbu kondicionala, poznati uglavnom u čakavaca, ali neredovito zastupljeni te izostanak imperfekta i aorista. Čakavsko narječje također sadrži kratke množine jednosložnih imenica muškoga roda te mnogo leksičkih romanizama.

Treba imati na umu, kao što je i navedeno, kako ove značajke ne vrijede za sve govore koji se pojavljuju u čakavskom narječju, već predstavljaju određene obrasce koji su uobičajeni te koji karakteriziraju većinu čakavskih govora. Pojavljuju se također i razni nečakavski idiomi, posebice na jugoistoku gdje su čakavski govori vrlo povezani sa štokavskim govorima, dok je na sjeverozapadu nerijetko bliska s obližnjim slovenskim i kajkavskim govorima.

U čakavskom narječju vrlo je važna upotreba akcenata. Značenje je čakavske akcentuacije u jezičnoj znanosti izrazito veliko te se kao takvo temelji na značajkama koje iz akcentuacije proizlaze. Stanje s tri akcenta koje je karakteristično za čakavsko narječje naslijeđeno je iz starohrvatskog govora, pri čemu je sačuvano mjesto akcenta i očuvanje nenaglašenih duljina.

Nenaglašene duljine ne stoje samo pred akcentom nego i iza akcenta, a takvu se prozodijsku situaciju može nazvati osnovnom čakavskom akcentuacijom. Osnovna čakavska akcentuacija ujedno je i najstarija štokavska, ona u govorima slavonskoga dijalekta (Lisac 2009:20). Američki slavist Keith Langston, sljedbenik slavista Edwarda Stankiewicza, posebno je zaokupljen pitanjem čakavske akcentuacije unutar metričke fonologije i tumači čakavštinu kao sustav s visinskim naglaskom.

Kako navodi, u kontekstu južnoslavenske dijalektne geografije ključna je akcentuacija, proučavanje koje smatra funkcionalnim jer omogućuje razumijevanje funkcioniranja jezičnih sustava s visinskim naglaskom (pitchaccent language), tj. sustava koji imaju samo jednu razlikovnu visinu u prozodijskoj riječi (Vranić 2007:417).

U pogledu broja akcenata, čakavski su dijalekti vrlo različiti. Glavnina buzetskoga dijalekta i još nekoliko drugih čakavskih govora pripadaju jednonaglasnom sustavu. Velik broj govora ima dvonaglasni sustav: mali broj govora buzetskoga i jugozapadnog istarskog dijalekta, priličan broj govora sjevernočakavskog dijalekta, vrlo veliki broj govora srednočakavskog dijalekta te nevelik broj govora južnočakavskoga dijalekta. Sigurno postoje govori s četiri akcenta (da se, dakle, javlja također ' ili ' , ili s ta dva akcenta, ali bez akuta), a svakako i peteroakcenatski sustavi. Lastovo i još neki govori primjeri su peteronaglasnoga sustava (Lisac 2009:24).

Sjeverozapadni su čakavski govori povezani u jedinstven lingvistički sustav postojanjem specifične akcenatske izoglose nazvane sjevernočakavskametatonija. Radi se o pojavi metatonijskoga cirkumfleksa u dvjema morfološkim kategorijama, prezentu nekih glagola koji su kontinuanta glagola Hammova 1. razreda i 2.a razreda s prošircima osnove -uje- i -ije-/eje- (< -ėje-), tipa gīne, kupûje, žutīje/žutêje i u određenu liku nekih pridjeva, tipa bogâtī, trbuhâtī. Kao cjelina sjeverozapadni čakavski govori oponiraju središnjim i jugoistočnim čakavskim govorima u kojima izostaje metatonijski cirkumfleks, a koji se međusobno razlikuju refleksom jata. Središnji su čakavski govori jedinstveni prema refleksu jata koji je uvijek ikavsko-ekavski dok sjeverozapadni i jugoistočni kompleks čine govori različitih refleksa jata, pa stoga i različitih dijalekata čakavskoga narječja (Zubčić 2007:328).

Govori prisutni na području ekavskoga i buzetskoga dijalekta kao i određene skupine govora ikavsko-ekavskoga dijalekta te ikavski govori riječkog zaleđa, govori Klane i Studene te određene skupine govora s lastovskoga dijalekta posjeduju specifične i karakteristične akcente, pri čemu navedene govore u u akcenatskome smislu određuje i visok stupanj starine u akcenatskoj tipologiji, posebice glagola, kao i uzlazni ton akcenata koji su produljeni u slogu zatvorenu sonantom.

Duljenje je kratkoga naglašenoga vokala kompleksan fonetski fenomen koji, u nejednakome intenzitetu i različitoga tipa, karakterizira gotovo svaki sjeverozapadni čakavski govor. Istraživanje je duljenja nužno i stoga što ono može imati znatne posljedice na naglasni sustav pojedinoga mjesnoga govora, a praćenje promjena u sinkroniji omogućilo bi utvrđivanje tijeka mijena. To osobito vrijedi za govore s duljenjem u otvorenu slogu posljedica kojega može biti dokinuće opreke po kvantiteti na naglašenim slogovima (Zubčić 2007:345).

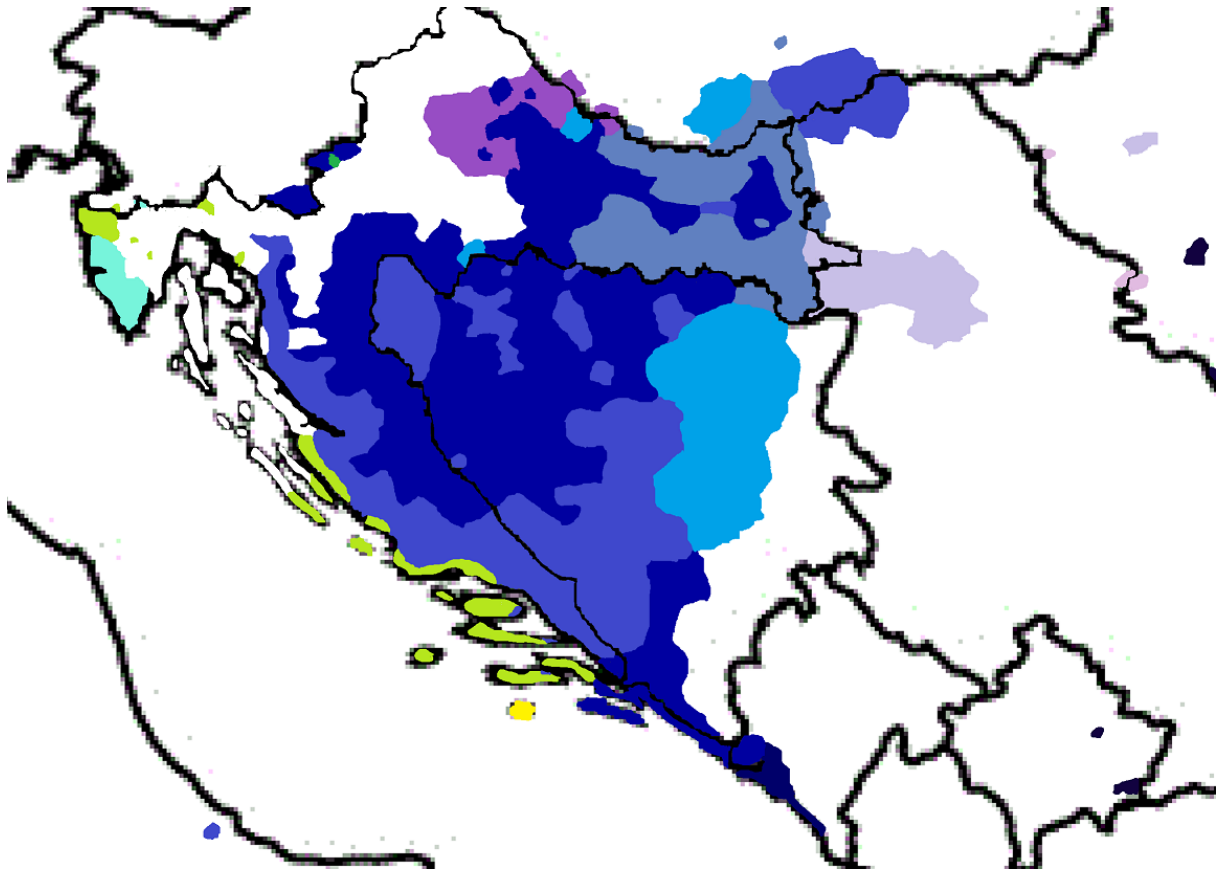
Štokavsko narječje

Štokavsko narječje hrvatskoga jezika prepoznatljivo je po korištenju upitne zamjenice "što", ponegdje "šta" i mnogo rjeđe "šća" te je kao takvo štokavsko narječje danas najraširenije narječje hrvatskog jezika. Ono je poslužilo kao temelj za stvaranje standardiziranog hrvatskog jezika tijekom devetnaestoga stoljeća. Razlog zbog kojeg je upravo štokavsko narječje odabrano kao standardno narječje prije svega dolazi iz šire rasprostranjenosti toga narječja. Naime, štokavskim narječjem u cjelini služi se širi krug govornika koji nadilaze okvire hrvatskog jezika, ono pripada srednjojužnoslavenskomudijasustavu dijalekata skupa s govorima čakavskoga, kajkavskoga i torlačkoga narječja. Prostiranje štokavštine vrlo se promijenilo od predmigracijskoga doba do danas, s time što se štokavština sastojala od dvaju narječja, zapadnoštokavskoga i istočnoštokavskoga.

Osebujnost štokavskog narječja jest panjužnoslavenska orijentacija. Ono je temelj standardnim jezicima Srba, Bošnjaka i Crnogoraca, a upravo je ta činjenica bila razlog što je Ljudevit Gaj uzeo štokavsko narječje za temelj hrvatskog standardnog jezika kako bi naglasio, u tadašnjem panslavističkom ozračju, pripadnost Hrvata južnoslavenskim krugovima. Danas, nažalost, ova pripadnost se nastoji umanjiti, ali gotovo dva stoljeća standardizacije jezika nepobitno su ostavili traga i učinili sličnima hrvatski sa susjednim jezicima.

Zahvaljujući raznim migracijama posljednjih pedesetak godina štokavsko narječje se proširilo kroz gotovo sve urbane sredine Republike Hrvatske te potisnulo druge dijalekte. Također, zahvaljujući globalizaciji koja općenito nepogodno djeluje na lokalne govore i dijalekte, sve veća upotreba standardnog jezika među mlađom populacijom dovela je do odumiranja raznih govora a širenja štokavskog dijalekta. Trenutna pretpostavljena raspodjela štokavskog dijalekta prikazana je na slici u nastavku:

Slika 3: zemljopisna rasprostranjenost štokavskog narječja



Izvor: Dohvaćeno iz wikipedia.hr.

https://hr.wikipedia.org/wiki/%C5%A0tokavsko_narje%C4%8Dje#/media/File:Shtokavian.png

(12.01.2016.)

Povijesni razvoj

Zapadna štokavština graničila je u prošlosti s kajkavskim i čakavskim narječjem te s istočnom štokavštinom koja je prisutna u Srbiji na prostoru današnje središnje Hrvatske te je bila dominantni govor na prostoru Bosne i Hercegovine. Stanje se počelo mijenjati tijekom šesnaestog i sedamnaestog stoljeća kada su navale Turaka pokrenule masovne migracije na prostorima Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

Prema kajkavcima granica je išla približno od ušća Une u Savu prema sjeveroistoku prilično istočnije od današnje Virovitice i dalje u današnju Mađarsku. Čakavsko-zapadno štokavska granica očito nije bila oštra, ali se kao njeno prostiranje može

uzeti područje neznatno istočno od Une, zatim Dinara, uz izbijanje na more istočno od Cetine. Otoci su bili čakavski, obala zapadno štokavska, no zapadni Pelješac, Korčula i Lastovo su čakavski, istočni Pelješac, Mljet i otoci pred Dubrovnikom zapadno štokavski (Lisac 2003:16).

Nije sasvim jasno kojim se pravcem kretala granica između dviju štokavština, no smatra se kako je najvjerojatnije išla prirodnom granicom, rijekom Dunavom pa zatim do područja nešto zapadno od Drine i dalje nedaleko od današnje Foče. Granica se nastavljala protezati prema prirodnoj granici rijeke Neretve, na način što je Neretva sokolicom bila u zapadnoj štokavštini te se prostirala u zaleđu od Dubrovačkog primorja te izlazi na more u Boki kotorskoj. Bokeljski Hrvati najvjerojatnije su imali govor zapadnoštokavskoga tipa, dok su s druge strane pravoslavci u Boki Kotorskoj imali govor istočnoštokavske fizionomije. Uz to smatra se kako su bokeljski Hrvati kao najzapadniji istočni štokavci imali i zapadnih izoglosa, kao što su i Dubrovčani, kao najistočniji zapadni štokavci, imali i neke istočne izoglose. Prije migracija vjerojatno je u Boki bilo malo pravoslavaca.

Istočna štokavština prostirala se od područja zapadne štokavštine do područja torlačkoga narječja, tj. do zone od Albanije preko Kosova i današnjeg Stolca do današnjeg Donjeg Milanovca na Dunavu.

Prostorna rasprostranjenost štokavskog narječja

Josip Lisac procjenjuje kako se štokavskim narječjem govori približno u polovini naselja u Hrvatskoj, ali također i u cijeloj Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori, pa i u Srbiji izvan njezinoga jugoistočnoga prostiranja. Hrvatske štokavske govore može se pronaći u velikom broju u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini, dok ih manje ima u Crnoj Gori i u Srbiji, pa i na drugim područjima: u Italiji (Molise), u Austriji (Vlahija u Gradišću), u Mađarskoj (cijeli niz naselja), u Rumunjskoj (Rekas) i drugdje po svijetu. Nehrvatski štokavski idiomi postoje i u Sloveniji (Bojanci i Marindol u Beloj krajini), u Mađarskoj, u Rumunjskoj, u Makedoniji itd. (Lisac 2003:15). Štokavsko narječje se pojavljuje na ovim prostorima uslijed izbjeglištva Hrvata tijekom ratova s Turcima, kada su se i pojavile ove zajednice Hrvata u okolnim zemljama. Zahvaljujući

njihovom govoru koji je očuvan u izoliranim enklavama unutar sasvim drugih govornih skupina, može se pratiti govor u predmigracijsko doba u raznim područjima koja su bila tijekom sedamnaestog i osamnaestog te dijela devetnaestog stoljeća pod turskom vlašću.

Štokavskom narječju je na sjeverozapadu granica na Dravi kod Virovitice odakle ide u okolicu Bjelovara pa zatim na jug do Jasenovca. Dalje ide granica prema zapadu, do Petrinje i dalje do okolice Karlovca i do okolice Ogulina. U Gorskom kotaru štokavski su Lič, Sunger, Mrkopalj, Moravice, Gomirje, a na obali štokavci žive već jugoistočno od Novoga. I dalje je obala pretežno štokavska, uz izuzetak čakavskog Senja. U okolici Zadra još su donekle čakavski Novigrad, Privlaka, Bibinje, Sukošan itd.

Obala do Omiša uglavnom je čakavska, no i štokavci su dobro zastupljeni: Nin, Zaton, Sveti Petar na Moru, Pirovac, Šibenik i okolica, Segetitd: Štokavski je zapadni Pelješac, također Mljet i drugi otoci u dubrovačkoj blizini. Štokavaca ima i na Korčuli, Hvaru, Braču, Šolti itd. Na jugoistoku granica počinje kod Dečana, ide do ušća Laba u Sitnicu, zatim do planine Pasjače i zapadno od Prokuplja do Stalaća i do granice s Bugarskom istočno od Zaječara. Izvan omeđenog područja uglavnom se granica štokavštine poklapa s granicama Hrvatske, Crne Gore i Srbije prema drugim državama izvan bivše Jugoslavije, s time da je, kako rekosmo, Bosna i Hercegovina sva štokavska. Izvan tih granica štokavske oaze postoje između Križevaca i Koprivnice, u blizini Čazme, u Žumberku, u Gorskom kotaru. Hrvatski štokavski govori većinom se jasno razlikuju od ostalih govora istoga narječja svojim posebnim zapadnim značajkama i svojim vezama s čakavskim i kajkavskim govorima (Lisac 2003:15).

Dijalekti štokavskog narječja unutar hrvatskog jezika klasificirani su na:

- slavonski dijalekt (staroštokavski arhaični ščakavski govor mješovitog (i,e,i)e) ikavsko-ekavskog i polujekavskog jata, prevladava ikavski, a unutar svojih govora ovaj dijalekt posjeduje i neke osobine kajkavskih i čakavskih govora)

- istočnobosanski dijalekt (staroštokavskišćakavski dijalekt srodan prvobitnoj čakavštini, pretežno (ije) ijekavskog jata uz sporadično ikavske i ekavske oblike)
- zapadni dijalekt ili dalmatinsko-bosanski (novoštokavski govor (i) ikavskog jata, proizlazi iz slavonskog arhaičnog šćakavskog dijalekta te posjeduje znatna čakavska obilježja, vrlo je blizak s južnoćakavskim govorima)
- novoštokavski jekavski dijalekt (novoštokavski govor (i/je) (i)jekavskog jata, nije isključivo hrvatski dijalekt, no Hrvati se koriste zapadnom verzijom ovoga dijalekta koji se prethodno klasificirao i kao Dubrovački dijalekt. Ovaj dijalekt ima svoje izvore u staroštokavskom istočno-bosanskom šćakavsko-ijekavskom dijalektu te sadrži znatne elemente čakavske i ikavske osobine. Postoji također i istočna varijanta ovoga dijalekta koja ne pripada hrvatskom jeziku te koja nije šćakavska te se temelji na staroštokavskom istočnom Zetskom ijekavskom dijalektu.

Unatoč sličnostima sa srpskim štokavskim dijalektima, i danas se unutar kompleksnoga štokavskoga narječnog dijasustava mogu bez problema prepoznati karakteristična obilježja hrvatskih dijalekata te govora koji posjeduju raznolika isključivo hrvatska i zapadnoštokavska svojstva, karakteristična samo još za čakavsko i kajkavsko narječje. Obilježja su to koja ne posjeduju drugi istočnoštokavski dijalekti susjednih jezika.

Temeljne karakteristike štokavskog narječja

Temeljna obilježja prilikom određivanja štokavskog narječja predstavlja stupanj razvoja akcentuacije, zatim refleksi jata te šćakavizam ili štakavizam kao isključivo hrvatsko obilježje štokavskog narječja. Osim ta tri temeljna kriterija pojavljuju se i drugi kriteriji kao što su primjerice oblik deklinacije, postojanje ili nepostojanje imperfekta i aorista te drugi. Ipak, treba imati na umu kako su štokavski dijalekti veoma raznoliki, a hrvatski štokavski dijalekti imaju svoje dodirne točke i sa druga dva hrvatska narječja, čakavskim i kajkavskim, pa stoga nije uputno baratati s prevelikim brojem kriterija.

Po kriteriju refleksa jata tri su dijalekta (i)jekavska, dva ekavska, jedan ikavski, uz koji dolazi još jedna ikavska oaza, jedan dijalekt s različitim refleksima jata. Najvažniji je kriterij akcenatski, a po njemu su tri dijalekta novoštokavska, ostale jedinice, dijalekti i jedna oaza, nisu novoštokavski. Po spomenutom suglasničkom kriteriju četiri su dijalekta štakavska, dva šćakavska, jedan dijalekt dijelom šćakavski, dijelom štakavski. Hrvati su kao govornici četiriju štokavskih dijalekata zastupljeni manje ili više dobro (slavonski, zapadni, istočnobosanski, istočnohercegovačko-krajiški), a ostalim štokavskim dijalektima govore u relativno malom broju. U njima su mnogobrojniji Srbi i Crnogorci. Ujedno su Hrvati jedini govornici u vlaškoj oazi. Štokavski su dijalekti slavonski ili nenovoštokavski arhaični šćakavski dijalekt, zapadni ili novoštokavski ikavski dijalekt, istočnobosanski ili nenovoštokavski ijekavski šćakavski dijalekt, istočnohercegovačko-krajiški ili novoštokavski (i)jekavski dijalekt, zetsko-južnosandžački ili nenovoštokavski ijekavski dijalekt, šumadijsko-vojvođanski ili novoštokavski ekavski dijalekt te kosovsko-resavski ili nenovoštokavski ekavski dijalekt. Preostala je jedinica vlahijska oaza. Dohvaćeno iz enciklopedija.hr.

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=59945> (15.01.2016.)

Josip Lisac ističe sljedeće značajke kao temeljne karakteristike štokavskog narječja (Lisac 2003:17):

- što ili šta kao zamjenička riječ;
- razlikovanje dvaju kratkih (uz razlikovanje dvaju iii triju dugih) akcenata, uzlaznih i silaznih, što je u europskim razmjerima važna strukturalna osobina koja ne dolazi u svih štokavaca;
- sačuvane nenaglašene duljine, ali ne podjednako dosljedno u svim govorima;
- u kao refleks stražnjeg nazala i samoglasnoga I (samoglasno I u središnjoj Bosni ne daje redovito u, tj. javlja se i diftong uo);
- inicijalna skupina v + slabi poluglas daje u-, npr. unuk;

- swa daje a, ali uz odstupanja u zetsko-juznosandžačkom dijalektu;
- premetanje wbse u sve;
- prijelaz cr- u cr-, s odstupanjima u slavonskom dijalektu, u zapadnom (Molise) te u Vlahiji (Gradišće);
- promjena -l na kraju riječi ili sloga u o ili u a; iznimka u radnom pridjevu na slavonskom jugozapadu, eventualno još ponegdje;
- promjena đ u ž, uz dosta iznimki na raznim stranama;
- promjena cr u tr u riječima (črěšna ->crěšna ->trěšna); iznimke (npr. crešna) npr. u Slavoniji, u Mađarskoj i u Rumunjskoj;
- ć i ž od jt, jd - poč(i), požem, uz odstupanja u slavonskom, zapadnom i u istočnobosanskom dijalektu; poti je rasprostranjenije od pojem;
- takozvano novo jotovanje dentalnih i labijalnih suglasnika, uz dosta odstupanja, osobito u Slavoniji i u Bosni;
- gubljenje fonema x, uz znatna odstupanja
- nastavak -ā u genitivu množine imenica muškog i ženskog roda, ali uz dosta odstupanja;
- nastavak -u u lokativu jednine imenica muškog i srednjeg roda (u gradu; u selu);
- umetak -ov-/-ev- u množini većine jednosložnih imenica muškoga roda, uz dosta odstupanja, npr. između Neretve i Dubrovnika, ali i drugdje;

- izjednačenje dativa, lokativa, instrumentala množine imenica, uz prilična odstupanja;
- čuvanje nastavka -og(a) u genitivu i akuzativu jednine muškog i srednjeg roda zamjениčko-pridjevske deklinacije (drugoga), uz odstupanja na dubrovačkom i livanjskom području;
- poseban oblik s nastavkom -a za srednji rod u nominativu množine zamjениčko-pridjevske promjene (ova sela, a ne ove sela);
- čuvanje aorista koji, ipak, uglavnom izostaje oko Dubrovnika;
- posebne konstrukcije uz brojeve od 2 do 4 (dva, tri, četiri noža);
- znatan broj tzv. turcizama.

Kao što se može primijetiti u napomenama, veliki broj navedenih pojava izostaje u određenim govorima, što pokazuje raznovrsnost štokavskog narječja i široku rasprostranjenost utjecaja drugih narječja te čak drugih jezika. Sa štokavštinom najčešće se podudaraju govori torlačkoga narječja, prije svega idiomi koji dolaze iz prizrensko-južnomoravskoga dijalekta. Na zapadu dijasustava najpovezaniji su štokavski i jugoistočni čakavski idiomi.

Kajkavsko narječje

Kajkavsko narječje koje se često povezuje sa slovenskim dijalektima, karakteristično je po upitnoj zamjenici „kaj“ prema kojoj je i dobilo naziv. Nekada je bilo vrlo rašireno narječje hrvatskog jezika, ali se uslijed asimilacije stanovnika iz drugih krajeva govornog područja hrvatskog jezika polako asimiliralo te zadržalo prvenstveno na sjeveru Hrvatske. Zbog dodirnih točaka sa Slovenijom, primjerice u Međimurju, prema mišljenju nekih lingvisti u prošlosti, kajkavsko narječje ne pripada hrvatskom već slovenskom jeziku. Ipak, povijesno kajkavsko narječje jedan je od dijasustava hrvatskog jezika još od dvanaestog stoljeća.

Iako je Ljudevit Gaj izvorno bio govornik kajkavskog narječja, on je odbacio kajkavsko narječje kao osnovu za hrvatski jezik te je marginalizirao kajkavsko stvaralaštvo u vrijeme hrvatskog narodnog preporoda, kako bi se naglasila kroz štokavštinu panslavenska orijentacija Hrvata. Unatoč tome što je Ljudevit Gaj na kajkavskom napisao svoju Kratku osnovu, on je okretanjem na štokavštinu postavio jezične temelje na osnovi kojih se kroz stoljeća, polako, ali sigurno, počinje, prema mišljenju Krunoslava Puškara, pisati dugačak nekrolog književnoj kajkavštini. Naravno, taj Gajev postupak nije bio posve bez temelja jer se zbog već spomenutih nepovoljnih geopolitičko-sociolingvističkih uvjeta u hrvatskim zemljama odabir štokavštine u to vrijeme činio kao najbolje rješenje (Puškar 2015).

Dalibor Brozović prepoznaje šest dijalekata prema prostornom rasporedu u koje je podijelio kajkavsko narječje, a koji su i danas dio službene klasifikacije kajkavskog narječja (Brozović 1970):

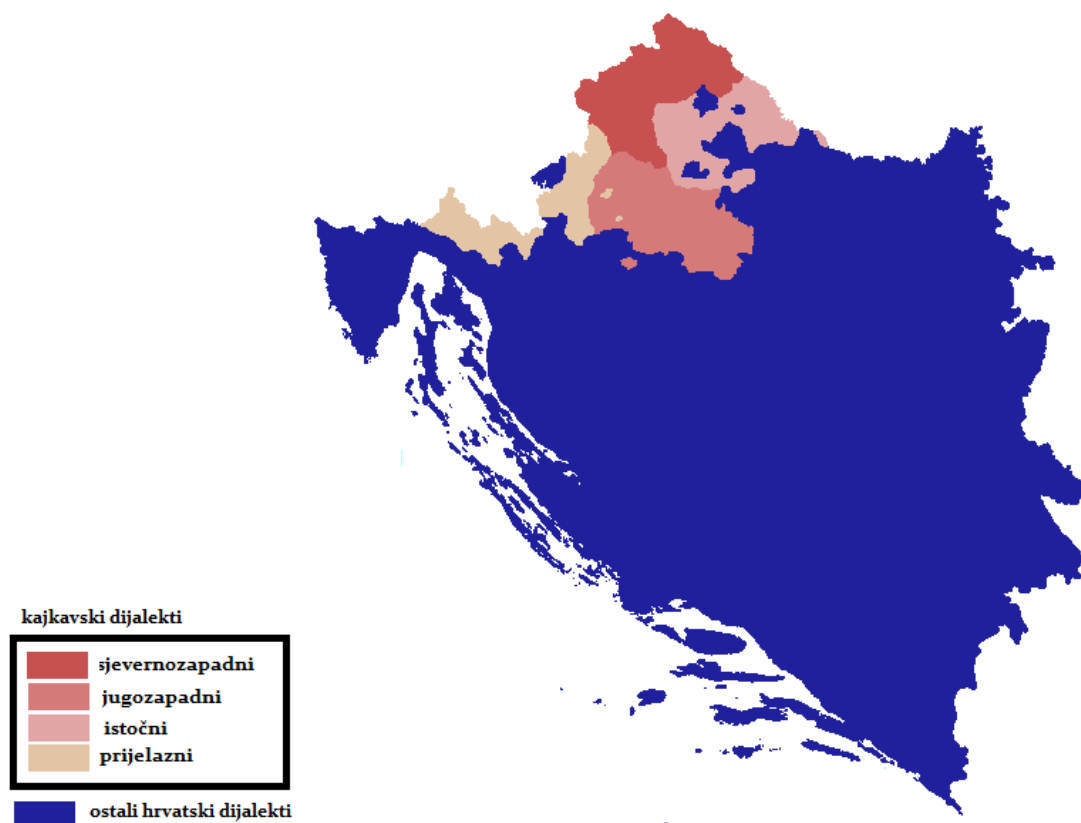
- zagorsko-međimurski
- turopoljsko-posavski
- križevačko-podravski
- prigorski
- donjosutlanski
- goranski

Od davnina, a po zemljopisnom položaju i danas, kajkavsko narječje bilo je u užem jezičnom dodiru sa slovenskim jezikom i sjeverozapadnim dijelom čakavskog narječja pa su im mnogo brojne glasovne, morfološke, sintaktičke i leksičke osobine jednake ili slične. No, neosporno je da su sve te osobine u kajkavskom narječju, kao i u sjeverozapadnoj čakavštini, starije nego u štokavskom narječju koje je razvilo nove jezične značajke. Neke stare osobine kajkavskog narječja bile su u prošlosti zajedničke svim hrvatskim narječjima, a neke su se razvile samostalno na kajkavskom području. Dohvaćeno enciklopedija.hr.

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=29817> (15.01.2016.)

Trenutna rasprostranjenost kajkavskog narječja prikazana je na slici u nastavku:

Slika 4: Zemljopisna rasprostranjenost dijalekata kajkavskog narječja



Izvor: vlastita izrada autora prema predlošku sa wikipedije

Dohvaćeno iz wikipedia.hr.

https://hr.wikipedia.org/wiki/Kajkavski_knji%C5%BEevni_jezik#/media/File:Kajkavian_groups_of_dialects.png (16.01.2016.)

Povijesni razvoj

Kajkavštinu kao jedan od triju osnovnih idioma hrvatskoga dijasustava može se pratiti unatrag sve do dvanaestog stoljeća, pri čemu jest prvo u potpunosti sačuvano kajkavsko tiskano djelo Dekretum Ivana Pergošića. Djelo je sačuvano u dvije kajkavske verzije i djelomično u jednoj nekajkavskoj ikavskoj verziji, pri čemu svjedoči o pojavi kajkavskih raznolikosti te nastojanju autora za prevladavanjem tih različitosti radi komunikacijskih potreba, što vodi prema stvaranju naddijalektnog standarda već u to vrijeme.

Kajkavskim narječjem pisali su književnici od šesnaestog pa sve do polovice dvadesetog stoljeća, među kojima se ističu A. Vramec, N. Krajačević, B. Milovec, G. Jurjević, J. Ratkaj i drugi. Iako su i kajkavci u devetnaestom stoljeću tijekom Hrvatskog narodnog preporoda odnosno ilirskog pokreta prihvatili štokavski za osnovicu hrvatskog književnog jezika, povremeno se u dvadesetom stoljeću javljaju i književni tekstovi na kajkavskome jeziku, pri čemu prednjače autori: A. G. Matoš, M. Krleža, D. Domjanić, T. Prpić, Stjepko Ostroški, F. Galović, Mijo Stuparić, M. P. Miškina, I. G. Kovačić, N. Pavić i dr.

Zanimljivo je kako je prva kajkavska gramatika (a nju nije napisao kajkavac) uključena u poredbenu gramatiku slavenskih jezika: uz češku, slovačku i latinsku, kao *gramatica croatica*. Sastavio ju je Johannes Christophorus de Jordan, dvorski savjetnik Kraljevine Češke. Kratka, „ali prilično sadržajna“ kajkavska gramatika načinjena je vjerojatno na temelju jezičnoga korpusa u Petretičevoj, odnosno Krajačićevoj knjizi *Sveti Evangeliumi* (Lončarić 1985:282).

Kajkavsko narječje pokrivalo je veći dio unutrašnje Hrvatske tijekom ranog srednjeg vijeka. U Slavoniji je kajkavština za migracija i u ratovima s Turcima izgubila golemo prostranstva svojega istočnoga protega. S. Pavičić je prikupio dragocjenu građu, ali je nije uspio relevantno lingvistički interpretirati. Nailazeći na ikavske i ekavske oblike istih zemljopisnih imena, odnosno istih leksema na istom području, on je pretpostavio da su ovdje živjeli izmiješani ikavci i ekavci, a kako je sve ekavce u Slavoniji posve krivo izjednačio s kajkavcima, došao je do krivog zaključka da je sva sjeverna Slavonija, a na istoku i srednja (kraj oko Vinkovaca, zaobilazeći sa sjevera Požeško

gorje) prije 16. stoljeća bila kajkavska. On je prilično vjerno odredio kajkavsko-štokavsko razmeđe na jugu Slavonije. Kajkavština se tamo protezala do područja oko Pakraca i do Požeškoga gorja (Lončarić 1985:287).

Tijekom dvadesetog stoljeća kajkavsko se narječje više okreće ruralnim sredinama, no zahvaljujući radovima Miroslava Krležje i nekih drugih autora, ipak je prihvaćeno kao sasvim ravnopravno hrvatsko narječje.

Prostorna rasprostranjenost kajkavskog narječja

Prostorna rasprostranjenost kajkavskog narječja je prije provale Osmanlija bila daleko veća nego danas (smatra se kako je u razdoblju ranog srednjeg vijeka kajkavsko narječje vjerojatno bilo rašireno u velikom dijelu zapadne Slavonije), no taj se prostor značajno smanjio povlačenjem pučanstva pred Osmanlijama prema sjeverozapadu.

Danas se kajkavski govori pretežno sjeverno od Kupe u tri bivše županije nekadašnje građanske Hrvatske (Varaždinskoj, Zagrebačkoj i Bjelovarsko-križevačkoj), u dijelu Gorskoga kotara, u Međimurju, u zapadnoj Madžarskoj te u Slovačkoj oko Bratislave (Hrvatski Grob), gdje su se kajkavci nastanili u XVI. st. sklonivši se pred Osmanlijama.

Dohvaćeno iz enciklopedija.hr. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=29817> (18.01.2016.)

Kajkavsko narječje je kao stalni oblik govora danas prisutno kod oko 31% stanovnika Republike Hrvatske, što čini oko jednu trećinu stanovništva Hrvatske. Unatoč značajnom gubitku govornika u prošlosti, u posljednjih stotinjak godina je razmjerno stabilnije i otpornije u usporedbi s, primjerice, čakavskim narječjem koje bilježi veći postotak smanjenja govornika i područja na kojima je dominantno. Uzrok tome je prisutnost kajkavskog u urbanim sredinama sjeverne Hrvatske, dok se čakavski teško odupire utjecajima urbanog standardnog hrvatskog jezika. Kajkavsko se narječje tako obilno govori u gradovima sjeverozapadne Hrvatske, osobito kao kajkavska većina u Varaždinu i Čakovcu, a najveći polukajkavski gradovi danas su Zagreb, Koprivnica i

Velika Gorica te još desetak manjih kajkavskih gradića (Krapina, Križevci, Čazma, Popovača, Kutina, Samobor, Ozalj, Delnice itd.).

Nažalost, kajkavsko narječje je u nestajanju i to zbog svojih vlastitih govornika. Kako navodi Krunoslav Puškar, sagleda li se širi pogled na hrvatske okvire, uviđa se da je hrvatska kajkavština danas podređena jezična varijanta s izrazito nepovoljnim sociolingvističkim položajem, prema kojem se kajkavsko narječje i njegovi organski govori zbog manjka regionalne svijesti i osjećaja jezične posebnosti smatraju nesavršenim jezičnim oblicima, a sâmi govornici nerijetko vrednuju svoj govor kao nakaradan, nazadan pa i neinteligentan (Puškar 2015:22).

Klasifikacija kajkavskog narječja se obično svodi na šest dijalekata koje je prema, ranije navedenim, teritorijalnim obilježjima, postavio Dalibor Brozović. No, kajkavski dijalekti se mogu podijeliti dalje na karakteristične subdijalekte, temeljem podjele koju je predstavio Mijo Lončarić (Lončarić 1996:12):

- plješivičko-prigorski
- samoborski
- gornjosutlanski
- bednjansko-zagorski
- varaždinsko-ludbreški
- međimurski
- podravski
- sjevernomoslavački
- glogovničko-bilogorski
- gornjolonjski
- donjolonjski
- turopoljski
- vukomeričko-pokupski
- donjosutlanski
- goranski

Ta razdioba zorno svjedoči o dijelom velikim razlikama što postoje između pojedinih kajkavskih govora u akcentuaciji, fonologiji i morfologiji.

Temeljne karakteristike kajkavskog narječja

Kajkavsko narječje određeno je upitnom zamjenicom „kaj“ koja se pojavljuje u svim dijalektima kajkavskog narječja, a koja se također pojavljuje u određenim slovenskim dijalektima, zbog čega se često kajkavski povezuje sa slovenskim jezikom. Ipak, unatoč tome što kajkavski ima određen broj osobina koje ga približavaju narječjima slovenskog jezika, po svojem sastavu kajkavsko narječje nedvojbeno pripada hrvatskom jeziku. Jednako kao što je to slučaj i sa čakavskim, kajkavsko narječje je bolje od štokavskoga narječja sačuvalo značajan broj arhaičnih osobina u glasovlju, oblicima, sintaksi i leksiku. Također, značajno je i po pojavi germanizama te u sjevernim krajevima mađarizama u govorima.

Temeljne su današnje glasovne značajke kajkavskoga. Dohvaćeno iz enciklopedija.hr. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=29817> (18.01.2016.)

- otvorenost, zatvorenost i diftongizacija samoglasnika u mnogim mjesnim govorima. Poluglasi (ъ, ь) dali su refleks zatvoreni ę (dъska>dęska, ръсъ>pęs),
- jat (ě) je dao također ę (beli, svet, deca), ali se u većem dijelu Zagorja u dugim slogovima govori diftong ie (biěli, sviêt, diěcà, mliěkè itd.),
- stari nazalni o dao je u (mоџъ> muž, mоџiti> mutiti), ili zatvoreni ọ (mоџ, mоџiti),
- nazalni vokal ę dao je e, najčešće izrazito otvoren (e,, æ), (pętъ> pet ili pe,t, pæt);
- silabički 61795 dao je u *(рѣ61795нѣ > pun) ili ọ (pון). U nekim govorima dugi samoglasnici razvili su se u diftong (Bednja: stâori, krëivèc, d'išà, gyêl<guol

prema štok. stari, krivac, duša, gol). Slogotvorni r dobiva kadšto ispred sebe popratni samoglasnik (najčešće otvoreno e, ili æ: pe₁rst ili pærst), osobito pod naglaskom; glas l na kraju riječi i na kraju sloga ostaje neizmijenjen (rekel, znal, posel, poldan: podne);

- stara suglasnička skupina čr obično ostaje neizmijenjena (črn, črv); stari glasovni skup skj, stj i sk+e, i daje šč (dvorišće, prošćenje; ali ima i prijelaza šč> š: dvoriše); palatalni suglasnik lj često se depalatalizira (prijatelj, lubiti);
- palatalni nazal nj nerijetko se zamjenjuje s jn (kojn) ili n (svinče); nekadašnji palatalni r' čuva uza se palatalni element j (zorja, morje);
- stari prijedlog vь i skupina vь redovito se čuvaju (v senci, vnuk, vzeti); zvučni suglasnici na kraju riječi u apsolutnoj pauzi izgovaraju se bezvučno (muš, zdraf, vrak, mjesto muž, zdrav, vrag, usp. muža, zdravi, vraga). U velikoj većini kajkavci danas ne razlikuju č i ć (čelo, počinuti i noć, dišeći).

Starija je značajka kajkavskoga (svojstvena i sjeverozapadnom dijelu čak. narječja) gubitak glasa i u prijedlogu iz kada je taj prijedlog složen s drugom riječju (zgubil, zginuti, zlizan).

Za sve kajkavce karakteristična je česta upotreba deminutiva i hipokoristika sa sufiksom -ek (tatek, mamek, sirek, volek, oslek). I inače su deminutivi česti (kava-kavica, vino-vinčeke, mleko-mlekeco, mama-mamica), osobito od nekih osobnih imena, gdje se nerijetko na deminutivni oblik dodaje novi deminutivni sufiks (Jožek, Jožiček pa i Jožičiček, Anka, Ankica i Ankičica itd.). Zanimljivo je kako je i sintaksa preuzela utjecaje njemačkog jezika (npr. sem ga ne videl prema njem. Habeihnnichtgesehen), a također su i mnogi pridjevi preuzeti iz njemačkoga pri čemu se ne mijenjaju ni prema rodu ni prema broju (on je feš dečko, ona je feš puca, oni su feš, bila je marod, melja je falj: brašno je jeftino). Dohvaćeno iz enciklopedija.hr. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=29817> (20.01.2016.)

Istraživanje utjecaja štokavskog, kajkavskog i čakavskog narječja na razvoj dječjeg govora

Istraživanje je provedeno u sva tri govorna područja. Utjecaj štokavskog narječja istražila sam u dječjem vrtiću „Maslačak“ u Garešnici, utjecaj kajkavskog narječja u dječjem vrtiću „Zapruđe“ u Zagrebu, a utjecaj čakavskog narječja u dječjem vrtiću „Duga“ u Umagu.

Prije istraživanja u svakom sam vrtiću roditeljima priložila upitnik u kojem su mi mogli potvrditi žele li ili ne žele da njihovo dijete sudjeluje u istraživanju, također, sastavila sam anketu za odgojitelje skupina u kojem je istraživanje provedeno kako bih mogla dobiti što bolji uvid u skupinu u kojoj je istraživanje provedeno.

Za istraživanje mi je bila potrebna dob djece u rasponu od 4-6 godina.

CILJ: Ispitati utjecaj narječja na razvoj govora djece predškolske dobi.

PROBLEM: Utvrditi odstupanja u govoru predškolske djece od standardnog hrvatskog jezika.

HIPOTEZE:

- 1) Pretpostavlja se odstupanje u govoru standardnog hrvatskog jezika kod djece predškolske dobi zbog utjecaja mjesnih govora i dijalekata.
- 2) Pretpostavlja se manje odstupanje od standardnog hrvatskog jezika kod djece štokavskog narječja nego kod djece čakavskog i kajkavskog narječja zbog sličnosti, odnosno različitosti tih narječja sa standardnim hrvatskim jezikom.

METODA:

ISPITANICI: Djeca predškolske dobi od 4 do 6 godina (72 ispitanika)

PRIBOR:

- 1) priča s aplikacijama
- 2) anketa za odgojitelje
- 3) formular za ispitivanje dječjeg govora

POSTUPAK: Ispitanicima je pročitana priča s aplikacijama „Najbogatiji vrabac na svijetu“. Nakon pročitane priče sa svakim ispitanikom pojedinačno kroz dijalog o doživljaju priče bilježila su se odstupanja od standardnoga hrvatskoga jezika u za to

predviđeni formular. Osim formulara, za bolji rezultat istraživanja odgojitelji skupine ispunili su predviđenu anketu. Anketa je korištena kako bi se dobio bolji uvid u stupanj razvoja govora ispitanika.

MJESTO PROVEDBE: Dječji vrtić „Maslačak“, Garešnica

Dječji vrtić „Zapruđe“, Zagreb

Dječji vrtić „Duga“, Umag

VREMENSKI PERIOD: Istraživanje u sva tri vrtića provelo se u vremenskom periodu od tjedan dana (od 25.01-01.02.2016.). Pojedinačno istraživanje u svakom od vrtića provodilo se u trajanju od jednog sata i trideset minuta.

ZAŠTITA IDENTITETA: Za rezultate ovog istraživanja nije bilo potrebno bilježiti identitete ispitanika te stoga nisu ni zabilježeni.

ULOGA DJECE U ISTRAŽIVANJU: Kroz prepričavanje doživljaja prethodno im pročitane priče bilježila su se odstupanja od hrvatskog standardnog jezika u govoru djece.

RASPRAVA:

Cilj istraživanja bio je ispitati utjecaj narječja na razvoj govora djece predškolske dobi. Problem istraživanja odnosio se na utvrđivanje odstupanja u govoru predškolske djece od hrvatskog standardnog jezika. U svrhu istraživanja korištena je anketa za odgojitelje te formular za ispitivanje dječjega govora.

Objekti hipoteze su potvrđene, odnosno zamijećeno je odstupanje u govoru standardnoga hrvatskoga jezika kod djece predškolske dobi zbog utjecaja mjesnih govora i dijalekata. Također, zamijećeno je manje odstupanje od standardnoga hrvatskoga jezika u govoru kod djece štokavskog narječja nego kod djece čakavskog i kajkavskog narječja.

Rezultati istraživanja mogli bi biti vjerodostojniji i precizniji kada bi se istraživanje proširilo na veći broj ispitanika i kada bi se provelo još nekim drugim metodama.

Prikaz popunjenih anketa korištenih u istraživanju

1. Anketni primjer s područja štokavskoga govornoga područja proveden u dječjem vrtiću „Maslačak“, Garešnica:

Dječji vrtić „Maslačak“, Garešnica

ANKETA ZA ODGOJITELJE

Poštovani odgojitelji/ce, molim Vas da ispunite anketu kako biste mi mogli pomoći u istraživanju za moj završni rad. Tema mog završnog rada je „Štokavsko, kajkavsko i čakavsko narječje u dječjem vrtiću“. Potrebna mi je Vaša stručnost te znanje koje posjedujete o svojoj skupini.

Unaprijed zahvaljujem!

1. Starosna dob skupine (*pokraj broja godina napisati broj djece*)

- a) 4 godine /
- b) 5 godina **x8**
- c) 6 godina **x19**

2. Spol djeteta (*pokraj napisati brojkom koliko je M, koliko Ž*)

M **x17** Ž **x10**

3. Djeca od rođenja žive u istoj sredini?

DA NE **x1**

4. Je li se neko dijete doselilo iz druge države?

DA NE ako je, iz koje _____

5. Područje s kojeg dijete dolazi:

- a. područje na kojemu su nalazi vrtić
- b. okolica **x4**

6. Broj djece koja:

- a. tepaju **x1**
- b. mucaju **x0**
- c. neke glasove pogrešno izgovaraju npr. glas R ili glas L **x6**
- d. pravilno izgovaraju sve glasove **x20**

7. Broj djece koja:

- a. ne govore, ali razumiju govor odraslih **x0**
- b. koriste sve riječi i razumiju njihovo značenje **x26**
- c. izgovaraju poneke riječi **x1**

8. Broj djece koja aktivno sudjeluju u razgovoru **x22**

9. Broj djece koja sama traže da im se čita priča **x15**

10. Broj djece koja govore narječjem

- a) Povremeno
- b) Stalno **x27**

11. Potičete li djecu da se služe hrvatskim standardnim jezikom?

DA

NE

12. Imate li u grupi dijete s posebnim potrebama?

DA

x1

NE

Zahvaljujem !

2. Anketni primjer s područja čakavskoga govornoga područja proveden u dječjem vrtiću „Duga“, Umag:

Dječji vrtić „Duga“, Umag

ANKETA ZA ODGOJITELJE

Poštovani odgojitelji/ce, molim Vas da ispunite anketu kako biste mi mogli pomoći u istraživanju za moj završni rad. Tema mog završnog rada je Štokavsko, kajkavsko i čakavsko narječje u dječjem vrtiću. Potrebna mi je Vaša stručnost te znanje koje posjedujete o svojoj skupini.

Unaprijed zahvaljujem!

1. Starosna dob skupine (*pokraj broja godina napisati broj djece*)

- d) 4 godine /
- e) 5 godina **x3**
- f) 6 godina **x16**

2. Spol djeteta (*pokraj napisati brojkom koliko je M, koliko Ž*)

M **10** Ž **6**

3. Djeca od rođenja žive u istoj sredini?

DA NE

4. Je li se neko dijete doselilo iz druge države?

DA NE ako je, iz koje _____

5. Područje s kojeg dijete dolazi:

- a. područje na kojemu su nalazi vrtić
- b. okolica **x5**

6. Broj djece koja:

- a. tepaju
- b. mucaju
- c. neke glasove pogrešno izgovaraju npr. glas R ili glas L **x6**
- d. pravilno izgovaraju sve glasove **x13**

7. Broj djece koja:

- a. ne govore, ali razumiju govor odraslih
- b. koriste sve riječi i razumiju njihovo značenje **x19**
- c. izgovaraju poneke riječi

8. Broj djece koja aktivno sudjeluju u razgovoru **x2**

9. Broj djece koja sama traže da im se čita priča **x3**

10. Broj djece koja govore narječjem

- c) Povremeno **x10**
- d) Stalno **x5**

11. Potičete li djecu da se služe hrvatskim standardnim jezikom?

DA

NE

12. Imate li u grupi dijete s posebnim potrebama?

DA

x1

NE

Zahvaljujem!

3. Anketni primjer s područja kajkavskog govornog područja proveden u dječjem vrtiću „Zaprude“, Zagreb:

Dječji vrtić „Zaprude“, Zagreb

ANKETA ZA ODGOJITELJE

Poštovani odgojitelji/ce, molim Vas da ispunite anketu kako biste mi mogli pomoći u istraživanju za moj završni rad. Tema mog završnog rada je Štokavsko, kajkavsko i čakavsko narječje u dječjem vrtiću. Potrebna mi je Vaša stručnost te znanje koje posjedujete o svojoj skupini.

Unaprijed se zahvaljujem!

1. Starosna dob skupine (*pokraj broja godina napisati broj djece*)

- g) 4 godine x7
h) 5 godina x9
i) 6 godina x10

2. Spol djeteta (*pokraj napisati brojkom koliko je M, koliko Ž*)

M x16 Ž x10

3. Djeca od rođenja žive u istoj sredini?

DA NE x1

4. Je li se neko dijete doselilo iz druge države?

DA NE ako je, iz koje Slovačke

5. Područje s kojeg dijete dolazi:

- a. područje na kojemu su nalazi vrtić **x19**
- b. okolica **x7**

6. Broj djece koja:

- a. tepaju **x5**
- b. mucaju **x2**
- c. neke glasove pogrešno izgovaraju npr. glas R ili glas L **x12**
- d. pravilno izgovaraju sve glasove **x7**

7. Broj djece koja:

- a. ne govore, ali razumiju govor odraslih **x0**
- b. koriste sve riječi i razumiju njihovo značenje **x20**
- c. izgovaraju poneke riječi **x2**

8. Broj djece koja aktivno sudjeluju u razgovoru **x7**

9. Broj djece koja sama traže da im se čita priča **x5**

10. Broj djece koja govore narječjem

- e) povremeno **x10**
- f) stalno **x7**

11. Potičete li djecu da se služe hrvatskim standardnim jezikom?

DA

NE

12. Imate li u grupi dijete s posebnim potrebama?

DA

x1

NE

Zahvaljujem!

Tablični prikaz analize rezultata dobivenih istraživanjem

Štokavsko narječje (provedeno na 27 ispitanika u starosti od 4 do 6 godina)

Djeca koja govore narječjem:		
a) Povremeno	0	0 %
b) Stalno	27	100 %
Poremećaj u izgovoru:		
a) Tepaju	1	3,70 %
b) Mucaju	0	0 %
c) glasove l i r pogrešno izgovaraju	6	22,32 %
Pravilno izgovaraju sve glasove	20	74,07 %
Pravilno korištenje naglasaka	18	66,66 %
Izražen mjesni dijalekt	26	96,29 %

Kajkavsko narječje (provedeno na 26 ispitanika u starosti od 4 do 6 godina)

Djeca koja govore narječjem:		
c) povremeno	10	38,46 %
d) stalno	7	26,92 %
Poremećaj u izgovoru:		
d) tepaju	5	19,23 %
e) mucaju	2	7,69 %
f) glasove l i r pogrešno izgovaraju	12	46,15 %
Pravilno izgovaraju sve glasove	7	26,92 %
Pravilno korištenje naglasaka	9	34,61 %
Izražen mjesni dijalekt	2	7,69 %

Čakavsko narječje (provedeno na 19 ispitanika u starosti od 5 do 6 godina)

Djeca koja govore narječjem:		
e) povremeno	10	52,63%
f) stalno	5	26,31 %
Poremećaj u izgovoru:		
g) tepaju	0	0 %
h) mucaju	0	0 %
i) glasove l i r pogrešno izgovaraju	6	31,57 %
Pravilno izgovaraju sve glasove	13	68,42 %
Pravilno korištenje naglasaka	2	10,52 %
Izražen mjesni dijalekt	17	89,47 %

Zaključak istraživanja

Rezultati dobiveni ovim istraživanjem ukazuju na to da su odstupanja od standardnoga hrvatskoga jezika kod djece predškolske dobi veća i prisutnija u čakavskom i kajkavskom narječju, no što je to slučaj sa štokavskim narječjem.

Mnogi ustaljeni i specifični dijalektalni izrazi vezani za određena područja (odnosi se na mjesta u kojima je vršeno istraživanje) prisutna su u sva tri narječja. Primjer toga možemo naći u slučaju varijacije riječi za djeda. U čakavskom narječju koristi se riječ *nono*, u kajkavskom narječju to je riječ *deda* ili *dedek*, a u štokavskom je to riječ *džed*.

Unatoč prisutnosti mnogih dijalektalnih izraza u sva tri navedena narječja, iz dobivenih podataka može se jasno zaključiti da je u štokavskom narječju ipak odstupanje od standardnog hrvatskog jezika u govoru predškolske djece manje nego što je to slučaj s kajkavskim i čakavskim narječjem. Primjer toga vidljiv je na primjeru analize o pravilnom korištenju naglaska. Primjerice, u slučaju čakavskog narječja 10,25% djece pravilno koristi naglasak, dok je u kajkavskom narječju to 31,61%, a u štokavskom pak 66,66% djece.

Zaključak rada

Cilj ovoga rada bio je ispitati utjecaj narječja na razvoj govora djece predškolske dobi. Samim time cilj rada ujedno je postao i temelj pomoću kojeg sam gradila svoj rad. Prije početka istraživanja u dječjim vrtićima, obuhvatila sam teme kao što su razvoj govora kod djece, povijest hrvatskoga jezika te narječja. Kroz teoriju obradila sam teme o razvoju govora, ali i o hrvatskom jeziku općenito, što smatram da bez toga moje istraživanje u vrtićima ne bi bilo potpuno.

Razvoj govora predstavlja jedan od temeljnih elemenata razvoja djeteta uopće. Da bi se govor uspješno i ispravno razvijao, moraju biti ispunjeni neki osnovni biološki, sociološki i psihološki uvjeti; dobro zdravlje, uredno razvijeni govorni organ, uredan sluh, uredan intelektualni razvoj, funkcionalna i pedagoški stimulativna obitelj i još mnogi drugi. Dijete uči slušajući, usvaja jezik u svakodnevnom prirodnom okruženju. Ukoliko majka ili otac govore nekim dijalektom i dijete će usvojiti u svojem razvoju jezika dijalekt.

Hrvatski jezik vrlo je srodan bosanskom, crnogorskom i srpskom jeziku. Imaju zajedničko ishodište u staroslavenskom jeziku, a tijekom stoljeća razvili su se kao samostalni jezici. Hrvatski jezik sastoji se od triju narječja koja su raspoređena prema geografskom položaju. Dijalekti i narječja predstavljaju važan segment kulturne baštine i tradicije određenog kraja, no posljednjih godina to je ugroženo sve izraženijom globalizacijom. Stoga se i probudila svijest da se ti govori i dijalekti zabilježe i tako sačuvaju.

Kako sam spomenula, naš jezik ima tri narječja. Čakavsko narječje naziv je preuzelo od upitne zamjeničke imenice „ča“. Povijesno gledano, čakavsko narječje bilo je dominantno narječje hrvatskoga jezika. Najraniji zapis hrvatske pismenosti, Bašćanska ploča pisana je upravo čakavskim narječjem. Prostorna rasprostranjenost čakavskog narječja u povijesti je bilo znatna veća od današnje, obuhvaćala je Istru, hrvatsko primorje u zaleđu Rijeke i podvelebitski kraj, sve hrvatske otoke i Pelješac.

Drugo narječje je štokavsko, prepoznatljivo po korištenju upitne zamjenice „što“. Štokavsko narječje danas je najraširenije narječje hrvatskoga jezika. Upravo je štokavsko narječje poslužilo kao temelj za stvaranje standardnoga hrvatskog jezika. Štokavskom narječju je na sjeverozapadu granica na Dravi kod Virovitice odakle ide u okolicu Bjelovara pa zatim na jug do Jasenovca. Dalje ide granica prema zapadu, do Petrinje i dalje do okolice Karlovca i do okolice Ogulina. U Gorskom kotaru

štokavski su Lič, Sunger, Mrkopalj, Moravice, Gomirje, a na obali štokavci žive već jugoistočno od Novoga. I dalje je obala pretežno štokavska, uz izuzetak čakavskog Senja. U okolici Zadra još su donekle čakavski Novigrad, Privlaka, Bibinje, Sukošan itd.

Kajkavsko narječje koje se često povezuje sa slovenskim dijalektima, karakteristično je po upitnoj zamjenici „kaj“ prema kojoj je i dobilo naziv. Danas se kajkavskim narječjem uglavnom služi sjever Hrvatske. Kajkavsko narječje zaista ima lijepu povijest, no dolaskom ilirskog preporoda, štokavština poprima sve veće zasluge. Istaknuti pisci dvadesetog stoljeća koji svoje tekstove pišu na kajkavskom jeziku su A. G. Matoš, M. Krleža, D. Domjanić, T. Prpić, I. G. Kovačić i još mnogi drugi.

Nakon što sam proučila povijest hrvatskoga jezika, kako jezika općenito, tako i narječja, usudim se reći da sam upotpunila svoje znanje te samim time je i moje istraživanje u vrtićima potpunije.

Kako sam u svom životu odrastala u sva tri govorna područja, istraživanje sam odlučila provesti u mjestima u kojima sam i živjela. Utjecaj štokavskoga narječja istražila sam u Garešnici. Garešnica je maleni gradić u srcu Moslavine koji se smjestio u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji. Kajkavsko narječje istražila sam u Zagrebu, a čakavsko u Umagu.

Cilj istraživanja bio je utvrditi odstupanja dječjeg govora od standardnoga hrvatskoga jezika te utjecaj narječja na razvoj dječjeg govora. Pretpostavljalo se kako će biti odstupanja u govoru standardnoga hrvatskoga jezika kod djece predškolske dobi zbog utjecaja mjesnih govora i dijalekata, kao što se pretpostavljalo i manje odstupanje od standardnog hrvatskog jezika kod djece štokavskoga narječja, nego kod djece kajkavskog i čakavskog. Ispitanici su bila djeca u dobi od 4-6 godina. Istraživanje je provedeno na ukupno 72 ispitanika te su obje točke hipoteze potvrđene. Smatram kako bi bilo zanimljivo nastaviti pratiti razvoj govora na istoj djeci i tijekom osnovnoškolskog obrazovanja te bi se samim time utvrdilo koja skupina djece je bolje usvojila standardni jezik, tj. imala manje poteškoća u usvajanju standardnoga jezika. Tako bi ovo istraživanje otvorilo mogućnost novim istraživanjima utjecaja narječja, dijalekata i mjesnih govora na usvajanje standardnoga jezika i upotpunilo sliku o tome utječu li narječja na daljnji razvoj djetetova govora.

Sažetak

Glavni elementi ovoga rada su razvoj govora predškolske djece te hrvatski jezik i narječja. Kroz cjelokupni rad, cilj je bio prikazati kako narječja utječu na razvoj dječjega govora. Provela sam istraživanje koje potvrđuje postavljene hipoteze, koje tvrde da su pretpostavljena odstupanja u govoru standardnoga hrvatskoga jezika kod djece predškolske dobi, zbog utjecaja mjesnih govora i dijalekata. Isto tako, pretpostavlja se manja devijacija kod djece koja govore štokavskim narječjem nego kod govornika čakavskog i kajkavskog narječja zbog sličnosti, odnosno različitosti istih sa standardnim hrvatskim jezikom. Istraživanje daje pregledniju sliku o tome kako sredina u kojoj dijete živi i narječje koje se u toj sredini govori utječu na razvoj djetetova govora, kao i o količini otklona djetetova govora od izgovora standardnoga hrvatskoga jezika.

Summary

The main topic of this paper is the development of speech of preschool children, Croatian language and its dialects. Throughout the entire study, the aim was to show how the dialects affect the development of children's speech. I've made the research that corroborated my hypotheses, which claims that the deviation in speech from the standard Croatian language is assumed for preschool children due to the influence of their local speech and dialects. It is also assumed that there is probably less deviation from a standard Croatian language for children who speak Shtokavian dialect than for the one who speak Chakavian and Kajkavian dialect because of the similarities as well as the differences between those dialects and the standard Croatian language. This survey gives a clearer picture of how the environment, in which children live and the dialects they speak, influence on the development of their speech. Therewithal, it shows how significant are the deviations in the child's speech from their pronunciation of the standard Croatian language.

Literatura

Babić, Nada. 1996. *Razvojna psihologija 1. - psihologija predškolskog djeteta*. Sarajevo: Pedagoška akademija.

Razvoj jezika i govora od rođenja do sedme godine, Banjan-Baketić, Ivana (Dohvaćeno iz logotherapia.hr: <http://logotherapia.hr/dijagnostika-i-terapija/razvoj-jezika-i-govora>, 05.04.2016.

Blaži, Draženka. 1994. "Utjecaj okoline na razvoj govora u djece." *Defektologija* 153-160.

Božanić, Joško. 2009. "Kapitalno djelo hrvatske dijalektologije." *Čakavska rič. Polugodišnjak za proučavanje čakavske riči* 174-175.

Brozović, Dalibor. 1970. *Standardni jezik : teorija, usporedbe, geneza, povijest, suvremena zbilja*. Zagreb: Matica Hrvatska.

Brozović, Dalibor. 2004. "O dijalektologiji kao jezikoslovnoj disciplini." *Suvremena lingvistika* 1-12.

Guberina, Petar. 1991. "Preduvjeti govorne komunikacije." *Senjski zbornik* 63-67.

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. 2015. "Iz povijesti hrvatskog jezika." Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. (<http://ihjj.hr/stranica/iz-povijesti-hrvatskoga-jezika/14/>).

Jelaska, Zrinka, Marija Bošnjak, Lidija Cvikić, Gordana Hržica, Igor Kusin, and Novak Milić. 2005. *Hrvatski kao drugi i strani jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Čakavsko narječje. Leksikografski zavod Miroslava Krležje. (Dohvaćeno iz enciklopedija.hr: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=13143>, 10.01.2016.)

Kajkavsko narječje. Leksikografski zavod Miroslava Krležje. (Dohvaćeno iz enciklopedija.hr:

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=29817>, 10.01.2016.)

Štokavsko narječje. Leksikografski zavod Miroslava Krležje. (Dohvaćeno iz enciklopedija.hr: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=59945>, 7.01.2016.)

Lisac, Josip. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden Marketing.

Lisac, Josip. 2009. *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden Marketing.

Lisac, Josip. 2010. "Tri dijalekta triju narječja kao najizrazitiji primjeri migracija u hrvatskome jeziku." *Hrvatski dijalektološki zbornik* 145-154.

Lisac, Josip. 2014. "Čakavština kao jezik pismenosti i književnosti od srednjeg vijeka do danas." *Croatica et Slavica Iadertina* 31-37.

Lončarić, Mijo. 1985. "Kajkavsko narječje u svjetlu današnjih proučavanja." *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 281-295.

Lončarić, Mijo. 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.

Lukežić, Iva. 1998. *Govori Klane i Studene*. Crikvenica: Libellus.

Malić, Dragica. 2002. *Na izvorima hrvatskog jezika*. Zagreb: Matica Hrvatska.

Pehar-Zvačko, Lidija. 2000. *Oduzeto djetinjstvo*. Zenica: Dom Štampe.

Čije je kaj? Narječje između prihvaćanja i odbijanja, Puškar, Krunoslav, (Dohvaćeno iz

https://kuscholarworks.ku.edu/bitstream/handle/1808/18768/02_SCN_2_2015_Puskar.pdf, 12.01.2016.)

Vranić, Silvana. 2007. "Čakavska akcentuacija u sinkroniji i dijakroniji (Keith Langston: Čakavian Prozody, The Accentual Patterns of the Čakavian Dialects of Croatian)." *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 417-420.

Zubčić, Sanja. 2007. "Duljenja naglašenoga vokala u sjeverozapadnim čakavskim govorima." *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 327-348.

Popis slika

Slika 1: Zemljopisna distribucija hrvatskog jezika	13
Slika 2: Čakavsko narječje krajem dvadesetog stoljeća	15
Slika 3: Zemljopisna rasprostranjenost štokavskog narječja.....	25
Slika 4: Zemljopisna rasprostranjenost dijalekata kajkavskog narječja.....	33